

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Francouzská filologie

Bc. Sára Toupalová

Vyjádření negativní průvodní okolnosti v češtině a francouzštině

Adverbials conveying negative accompanying circumstance
in Czech and in French

Diplomová práce

Vedoucí práce PhDr. Olga Nádvorníková, Ph.D.

2023

Své poděkování bych chtěla věnovat své rodině, která mě podporovala po celou dobu studia, své matce Lence Toupalové – Schliederové, která vždy dělala vše pro to, abych se mohla naplno věnovat studiím a svému otci Janu Toupalovi, který mi nikdy nepřestal opakovat to, jak je na mě hrdý. Dále bych chtěla poděkovat snoubenci Aleši Javůrkovi, který se mnou měl celá léta mého studia trpělivost.

Dále bych chtěla poděkovat vedoucí práce PhDr. Olze Nádvorníkové, Ph.D., za její ochotu, postřehy a čas strávený nad konzultacemi během tvorby této práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 24. července 2023

Sára Toupalová

Toupalová

Abstrakt:

Cílem této diplomové práce je porovnat vyjádření negativní průvodní okolnosti ve francouzském a českém jazyce. Prvním krokem je vymezení negativní průvodní okolnosti jako takové a forem jejího vyjádření. Ve francouzském jazyce se zaměříme zejména na konstrukci *sans + infinitiv* a na její možné překladové ekvivalenty v češtině.

Základem praktické části je analýza francouzsko-českého a česko-francouzského paralelního korpusu InterCorp v14. Cílem analýzy je určení ekvivalentů francouzské konstrukce *sans + infinitiv* v češtině se zaměřením na jejich morfosyntaktické charakteristiky a vyjádření negativní průvodní okolnosti. Kvalitativní analýzu doplní zpětná analýza základních českých překladových ekvivalentů zpět do francouzštiny.

Klíčová slova:

Přísluvečné určení průvodní okolnosti – negace – korpusová analýza – komparativní lingvistika – syntax

Abstract

The aim of this thesis is to compare the expression of negative accompanying circumstances in French and Czech. The first step is to define the negative accompanying circumstance as such and the forms of its expression. In the French language, we will focus especially on the construction *sans + infinitive* and on its possible translation equivalents in Czech.

The basis of the practical part is the analysis of the French-Czech and Czech-French parallel corpus InterCorp v14. The aim of the analysis is to determine the equivalents of the French construction *sans + infinitive* in Czech, focusing on their morphosyntactic characteristics and the characteristic of the negative accompanying circumstance. The qualitative analysis will be complemented by a reverse analysis of basic Czech translation equivalents back into French.

Keywords:

Adverbials of manner – negation – corpus analysis – comparative linguistics – syntax

Obsah

Abstrakt:.....	4
Klíčová slova:	4
Abstract.....	5
Keywords:.....	5
Obsah	6
Seznam zkratek	10
I. Teoretická část	11
1 Úvod.....	11
2 Přísloivečné určení negativní průvodní okolnosti.....	13
2.1 Vyjadřovací prostředky negativní průvodní okolnosti.....	15
2.1.1 Adjektivum	15
2.1.2 Substantivum.....	16
2.1.3 Předložkové pády	17
2.1.4 Přechodníková konstrukce	18
2.1.5 Infinitiv a vedlejší věta.....	19
2.1.6 Vedlejší věta se spojkou <i>aniž</i>	19
2.1.7 Vedlejší věta předmětná.....	22
2.1.8 P. u. prův. ok. nevyjadřující vztah k participantům ZVS	23
2.2 Význam p. u. průvodní okolnosti.....	23
2.2.1 Děj a stav.....	26

2.2.2	Současnost a předčasnost.....	27
2.2.3	Okolnosti nenastalé a nastalé.....	28
2.2.4	Podmínka a přípustka.....	28
3	Francouzská konstrukce <i>sans</i> + <i>infinitiv</i>	30
3.1	Morfologie konstrukce <i>sans</i> + <i>inf</i>	30
3.1.1	Infinitiv	30
3.1.2	Predložka <i>sans</i> a spojkové sousloví <i>sans que</i>	31
3.2	Syntax konstrukce <i>sans</i> + <i>inf</i>	34
3.2.1	Syntaktické funkce.....	35
3.2.2	Konjunktiv či indikativ	36
3.2.3	Konkurence konstrukce <i>sans</i> + <i>inf</i>	37
3.3	Význam konstrukce <i>sans</i> + <i>inf</i>	38
3.3.1	Negace průvodního či následného děje.....	38
3.3.2	Předčasnost	39
3.3.3	Jiné významy	40
4	Ekvivalenty <i>sans</i> + <i>inf</i> v češtině	41
4.1	Věta v poměru odporovacím.....	41
4.2	Vedlejší věta příslovečná	42
4.2.1	Aniž.....	43
4.3	Věta v poměru stupňovacím.....	44
4.3.1	A ani.....	44

4.4	Předložkový genitiv – předložka bez	45
4.5	Příslovce ve funkci příslovečného určení způsobu	46
4.6	Vedlejší věta podmínková – spojka pokud	47
4.7	Specifický překladový postup	48
II.	Praktická část	49
1.	Metodologie	49
2.	Celková charakteristika analyzovaného vzorku.....	51
3.	Analýza vzorku konstrukce <i>sans</i> + <i>inf</i> a jejích protějšků v češtině.....	53
3.1.	Záporné sloveso	53
3.2.	Spojka <i>aniž</i>	56
4.7.1	Indikativ a kondicionál	60
3.3.	Spojka <i>než</i>	60
3.4.	Předložka <i>bez</i>	62
3.4.1.	Nominalizace	62
3.4.2.	Lexikalizace	65
3.5.	Příslovce	66
3.6.	Specifické ekvivalenty	68
3.7.	Kumulace konstrukcí	71
3.8.	Ustálená slovní spojení ve francouzštině.....	72
3.8.1.	<i>Sans rien dire</i>	72
3.8.2.	<i>Sans dire un mot / Sans mot dire</i>	74

3.8.3. <i>Faire du bruit</i>	75
3.9. Zpětná analýza.....	76
3.9.1. <i>Aniž</i>	76
3.9.2. <i>Bez</i>	79
4. Závěr	81
Bibliografie	84
Přílohy.....	87

Seznam zkratek

ZVS základní větné struktury

Adv adverbium

Ak akuzativ

Dat dativ

Gen genitiv

Inf infinitiv

I instrumentál

L lokál

Neg negace

N nominativ

Prův. ok. Průvodní okolnost

P.u. Přísllovečné určení

V vokativ

I. Teoretická část

1 Úvod

Tato práce je zaměřená na kontrastivní vyjádření negativní průvodní okolnosti v českém a francouzském jazyce. Teoretická část je rozdělena na tři části, v první se budeme věnovat všeobecnému vyjádření negativní průvodní okolnosti v českém jazyce, jakou může mít ve větě formu a jakou okolnost nejčastěji označuje. V druhé části přejdeme na francouzskou konstrukci *sans + infinitiv*, která ve francouzštině právě plní funkci negativní průvodní okolnosti. Rozebereme tuto konstrukci z hlediska morfologického, syntaktického i sémantického a následně přejdeme ke třetí části teoretického zpracování, k českým ekvivalentům konstrukce *sans + inf.* Pak přejdeme k praktické části, korpusové analýze, ve které se budeme snažit odhalit české ekvivalenty právě této konstrukce.

Hlavní úskalím teoretické části je nízký počet pramenů a literatury, která by pojednávala o problematice negativní průvodní okolnosti. Dalším problémem jsou omezené zdroje a nejednotná terminologie. Obecné gramatiky např. *Český jazyk* ani *Stručná mluvnice česká* o příslovečném určení průvodní okolnosti vůbec nepojednávají. *Mluvnice češtiny* se věnuje průvodní okolnosti primárně z hlediska morfosyntaktického pod názvem adverbiale průvodního děje/stavu¹ a *Příruční mluvnice češtiny* se věnuje negativní průvodní okolnosti v kapitole o příslovečném určení průvodních okolností². Cílem této práce je přehledně přednést kompletní poznatky o negativním vyjádření průvodní okolnosti.

¹ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA. *Mluvnice češtiny*. 3, Skladba. Praha: Academia, 1987, 746 stran : tabulky ; 23 cm., str. 118

² GREPL, Miroslav et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1995, 800 s. ISBN 80-7106-134-4., str. 467

Co se týče francouzské konstrukce *sans + inf*, *Le bon usage* ji zmiňuje především v kapitole o negaci spojené se slovesem³ a v kapitole o větách způsobových⁴. *Grammaire critique du français* se tomuto tématu věnuje především v kapitolách o větné negaci⁵ a v kapitole o větách jednoduchých a souvětí⁶. *Grammaire méthodique du français* o této konstrukci píše zejména v kapitole o infinitivu⁷ a předložkových konstrukcích⁸. *Francouzská mluvnice* pojednává o této konstrukci v kapitole o infinitivu ve funkci příslovečného určení⁹. Můžeme tedy vidět, že pojednání jak o tématu negativní průvodní okolnosti, tak i konkrétní konstrukci *sans + inf*, se nedostává v gramatikách zasloužené pozornosti. Naším cílem je tedy uvést kompletní syntézu poznatků o vyjádření negativní průvodní okolnosti s vyjádřením předložkové konstrukce *sans + inf* a jejími možnými ekvivalenty.

V praktické části se zaměříme na morfosyntaktické charakteristiky francouzské konstrukce, jako je pozice ve větě nebo tvar infinitivu a zejména nás bude zajímat forma českého ekvivalentu. Tyto charakteristiky by nám mohly odhalit, jak se různé ekvivalenty jedné konstrukce mezi sebou významově liší.

³ GREVISSE, Maurice a André GOOSSE. *Le bon usage: grammaire française :Grevisse langue française*. 14e éd. Bruxelles: Duculot, 2008. ISBN 978-2-8011-1404-9, str. 1273

⁴ Op. cit. 3, ref. 3 (reference k celé citaci v poznámce pod čarou), Str. 1492

⁵ WILMET, Marc. *Grammaire critique du Français*. 4e édit. Paris: De Boeck, 2007, 758 s. : tab., grafy ; 23 cm. ISBN 978-2-8011-1403-2. str. 551

⁶ Op. cit. 5, ref. 5, Str. 602.

⁷ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL. *Grammaire méthodique du français*. 5e tirage. Paris: Presses Universitaires de France, 2008, xxiii, 646 s. ; 23 cm. ISBN 978-2-13-053959-9. str. 333

⁸ Op. cit. 7, ref. 7, Str. 371

⁹ HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA. *Francouzská mluvnice*. 3., přepracované vydání, 1. vydání v nakladatelství Fraus. Plzeň: Fraus, 2001, 700 stran ; 21 cm. ISBN 80-7238-064-8. ISSN 1.str. 393

I. Teoretická část

2 Příslopečné určení negativní průvodní okolnosti

Pojďme si na úvod zařadit příslopečné určení průvodní okolnosti do soustavy větných struktur v českém jazyce. Soustava větných struktur v češtině, jak popisuje *Mluvnice češtiny*, je výsledek uplatnění systémových pravidel. Vedle pravidel postihující základové větné struktury existují i pravidla rozvíjející, která prohlubují hierarchickou strukturu věty. Člen ZVS¹⁰ se stává řídicím vůči členu rozvíjejícímu. Jejich skladební funkce je stejná jako členu řídicího, který poté označujeme jako rozvitý přísudek, podmět atd.¹¹ Rozvíjející členy také nazýváme suplementy a dělíme je do dvou základních typů podle toho, jaký základní větný člen rozvíjí. Suplementy rozvíjející substantiva nazýváme přívlastky neboli atributy. Suplementy, které rozvíjejí jiné slovní druhy nazýváme příslopečná určení neboli adverbiala.¹² Příslopečné určení rozvíjí nejčastěji sloveso, přídavné jméno nebo příslovce a jeho tvar není rozvíjeným členem řízen.¹³

Příslopečná určení mohou být vyjádřena adjektivní / předložkovou / nominální /spojkovou / infinitivní skupinou, tudíž jsou formálně variabilní a v klasických mluvnicích se klasifikuje především sémanticky. Jeho klasifikace se neopírá o syntaktické rysy, nýbrž o gramatické vlastnosti, encyklopedické vlastnosti a lexikální význam slov a jejich možné interpretace jako modifikace události vyjadřované ve větě.¹⁴

¹⁰ základová větná struktura

¹¹ DANEŠ, František et al. Teoretické základy synchronní mluvnice spisovné češtiny, *Slovo a slovesnost*, volume 36 (1975), number 1, pp. 18-46

¹² DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 76

¹³ KARLÍK, Petr. Příslopečné určení. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017

URL: https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ_URČENÍ (poslední přístup: 14. 4. 2023)

¹⁴ op. cit.13

Přísluvečné určení, podle *Mluvnice češtiny*, cituji „nemá povahu participantu ve smyslu „účastníka děje“, třebaže jeho denotát nevyklučuje předmětný charakter, nýbrž kvalifikuje děj „po stránce mimověcné“¹⁵. Nejčastěji vyjadřuje široce pojímanou okolnost vyjádřenou přísudkem (a vztahu k participantům ZVS, který vyjadřuje). P.u. vytváří rámec platnosti přísudku například ve smyslu místním, časovém atd., díky čemuž ho můžeme dále klasifikovat do kategorií. Klasifikace probíhá na základě druhu vztahu mezi přísudkem, který nese jisté obecné třídy významů (prostorových, časových atd.). Každý z těchto obecných významových okruhů se vyznačuje jistým souborem významově diferencovaných prostředků. Jejich významové rysy jsou určovány postavením v rámci nějakého ze souborů na základě distinktivních rysů onoho souboru. To ovšem nevyklučuje existenci významových rysů napříč vícero soubory.¹⁶

*Příruční mluvnice češtiny*¹⁷ i *Mluvnice češtiny*¹⁸ kategorizuje určení průvodních okolností jako samostatnou skupinu přísluvečného určení. Lze je dále dělit podle jejich syntaktických rysů, tak z významového hlediska.

P. u. průvodních okolností, jinak také nazývané průvodního děje / stavu¹⁹, vyjadřují aktuálně se projevující okolnost/děj/stav vyjádřený slovesem ZVS nebo jeho nominalizacemi²⁰. Označuje různé okolnosti, ve kterých se během nějakého děje nebo stavu nachází participant v pozici podmětu nebo předmětu.²¹

Vyjádřit ho můžeme celou řadou prostředků, mezi které patří adjektivum, předložková skupina, substantivum, infinitiv, vedlejší věta přísluvečná nebo spojková skupina se spojkou *jako/než*.

¹⁵ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 76

¹⁶ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 77

¹⁷ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 467

¹⁸ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 108

¹⁹ op. cit. 18, ref. 1

²⁰ op. cit. 18, ref. 1

²¹ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 467

2.1 Vyjadřovací prostředky negativní průvodní okolnosti

Mluvnice češtiny uvádí, že p. u. prův. ok.²² bývají vyjádřena kongruentními²³ adjektivy, substantivy, instrumentálem, předložkovými pády, přechodníkovými tvary, infinitivem nebo vedlejší větou. *Příruční mluvnice češtiny* píše, že určení průvodních okolností je vyjadřováno adverbii tvořenými zejména od deverbativních adjektiv²⁴, přechodníky a adverbialními výrazy s různou formou. V této kapitole se budeme věnovat formám vyjadřovacích prostředků průvodní okolnosti charakterizující podmět a předmět se zaměřením na negativní vyjádření.

P.u. prův. ok. nejčastěji charakterizuje podmět. Charakterizace předmětu je fakultativní a nejčastěji vyjádřené akuzativem, vyjádření v jiném pádu je ojedinělé.²⁵

Mezi vyjadřovací prostředky můžeme zařadit například adjektiva ve tvaru jmenném nebo složeném, substantiva v nominativu, předložkové pády a přechodníky. V této kapitole se zaměříme na to, jak můžeme podle gramatik vyjádřit průvodní okolnost, a jestli tyto prostředky lze použít k vyjádření negativní průvodní okolnosti.

2.1.1 Adjektivum

Tento typ p.u. může být vyjádřen adjektivem primárním i sekundárním²⁶. Co se týče slovesných adverbii, vyskytují se zde pouze v pasivním tvaru, jelikož

²² Příslovečné určení průvodní okolnosti

²³ shodnými

²⁴ Vznikají transpozicí ze sloves.

RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Deverbální adjektivum*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017

URL: https://www.czechency.org/slovník/DEVERBÁLNÍ_ADJEKTIVUM (poslední přístup: 25. 6. 2023)

²⁵ DANĚŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 113

²⁶ V tradičních gramatikách se rozlišují primární (netvořená) *pěkný, starý, nahý, zlý* atd. a sekundární (tvořená): *slavný, polský* atd. (KARLÍK, Petr a Pavel CAHA: Adjektivum. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ADJEKTIVUM> (poslední přístup: 12. 7. 2023))

aktivní tvary jsou vyjádřeny přechodníkem. Primární adjektiva bývají zastoupena spíše v nominativu dlouhého tvaru (*živý*) než krátkém tvaru (*živ*). Slovesná adjektiva trpná jsou naopak spíše zastoupena ve svém krátkém tvaru:

1. *Zkoumala se palčivýma očima, děsně nespokojena s účesem.*²⁷

Zde můžeme vidět negaci adjektiva prefixem *ne-*, tudíž prefix se stává nositelem negace a celá konstrukce je zdůrazněna adverbiem *děsně* a na adjektivum je navázán nominální komplement.

Průvodní okolnost vztahující se na předmět bývá vyjádřena kongruentním adjektivem jmenným nebo složeným. I přesto, že není sémanticky vázáno na přísudek, stojí nejčastěji ve větě při slovesech s významem „vidět“, „nalézt“, „zanechat“ apod.²⁸ Mnohé příklady jsou poupraveny tak, aby vyjadřovaly negaci, původní verze příkladu je uvedena v indexu.

2. *Viděl ho před sebou nešťastného.* Inspirováno Daneš, 1987 str. 113

Adjektivum se může také nacházet ve spojení s *jako* + *ak*²⁹, lze ho ovšem částečně pokládat jako substitut rozvitého substantiva, viz následující kapitola. Vyjádření průvodní okolnosti adjektivem není tak časté, jako u jiných slovních druhů

2.1.2 Substantivum

Průvodní okolnost charakterizující podmět může být vyjádřena nominativem substantiva nebo spojením *jako* + *N*³⁰ / *co* (*coby*) + *N*: (*Svoje dívčí léta prožila jako švadlena v módním závodě.*)³¹. Když bychom chtěli negovat substantivum, použili

²⁷ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 110

²⁸ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 113

²⁹ akuzativ

³⁰ nominativ

³¹ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 111

bychom prefix *ne-* (nepřítel, neodborník...) ³², ovšem *ne* u každého substantiva je tato prefixace možná.

Substantivum charakterizující předmět může mít podobu prostého instrumentálu, spojky *jako + ak* nebo předložkového pádu. Instrumentál ve fakultativní pozici může být substituován spojením *jako + ak*, váže se nejčastěji na slovesa s významem „dát“ nebo „dostat“: (*Král dal své dceři věnem (I)/ jako věno (jako+ak) poklady v ceně tří tisíc zlatých maravedí.*) ³³ Toto vyjádření ovšem na negativní průvodní okolnost lze aplikovat obtížněji, jelikož nositelem negace by muselo být prefixované substantivum. Když bychom se opět inspirovali příkladem z *Mluvnice češtiny*, mohli bychom uvést následující příklad:

3. *Všichni se po mně káravě ohlížejí jako po nepříteli.* ³⁴

Zde můžeme vidět, že se spojka *jako* může pojit kromě akuzativu také s instrumentálem, i když méně často.

2.1.3 Předložkové pády

Ať už se jedná o charakterizaci podmětu či předmětu, průvodní okolnost může být vyjádřena za použití předložky a příslušného pádu. Když bychom mluvili o pozitivní průvodní okolnosti, zmínili bychom předložky *na, o, po, při, v, s* atd. Je ovšem pouze jedna předložka vyjadřující negativní průvodní okolnost, a to předložka *bez*. Předložka *bez* se pojí pouze s genitivem ³⁵. V následujících případech vyjadřuje předložkový pád stav, ve kterém se subjekt za platnosti predikátu nachází:

4. *Pracovali jsme bez rukavic.* ^{vlastní příklad}

³² GREPL, Miroslav et al., ref. 2 str. 550

³³ DANĚŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 114

³⁴ Op. cit. 28, ref. 1, str. 113

³⁵ MELICHAR, Jiří a Vlastimil STYBLÍK. *Český jazyk: rozšířený přehled učiva základní školy s cvičeními a klíčem*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. Knižnice všeobecného vzdělání, str. 146

5. *Stával bez groše za skleněnými stěnami.*³⁶

Následující okolnost charakterizuje předmět:

6. *Vyhodili ho z hospody bez kabátu.*³⁷

Všechny uvedené příklady označují předložku *bez* s konkrétním substantivem, ovšem tato předložka může nahradit jiné vyjadřovací prostředky a tvořit předložkovou konstrukci i s abstraktním substantivem, jako si uvedeme v následujících kapitolách.

2.1.4 Přechodníková konstrukce

Přechodníková konstrukce je základním prostředkem vyjadřující děj nebo stav provázející platnost predikátu. Užití přechodníku je vázáno na referenční totožnost podmětu řídicího slovesa s agentem/nositelem predikátové struktury. Přechodníková konstrukce je nominalizací této struktury. Přítomný přechodník je tvořený od nedokonavého slovesa a vyjadřuje současnost. Přechodníkovou konstrukci lze převést na samostatnou větu spojenou se základním dějem za použití výrazu *přítom*.³⁸

7. *Pokuřujíc psala dopis.* → *Psala dopis a přitom kouřila.* (pozn. 39)

Přechodník minulý je tvořen od dokonavého slovesa a vyjadřuje předčasnost před dějem predikátu,³⁹ a vyjadřuje děj z hlediska predikátu ZVS jako vedlejší. Lze ho také z části nahradit vedlejší větou s *když*:

8. *Potom, rozehnavše se s vládcem, brali se do Benátek* → *Když se rozžehnali s vládcem...* (pozn. 38)

³⁶ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 110

³⁷ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 113

³⁸ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 112

³⁹ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 337

U přechodníku, jako i u jiných (nejen) slovesných tvarů, je nositelem negace prefix *ne-*.

V případě, že tento časový vztah nelze nahradit vedlejší větou s *když*, lze převést na vztah prosté posloupnosti vyjádřené paratakticky.⁴⁰ Je to dáno tím, že přechodník má v daných případech význam stavový.

9. ***Rozepnul opasek, sám zůstal před ním bez zbroje*** / * *Když rozepnul opasek...* (op. cit 38)

Děj vyjádřený přechodníkem se sice realizoval před nástupem platnosti větného predikátu, avšak stav vyplývající z realizace tohoto děje se jeví ve vztahu k platnosti predikátu jako průvodní⁴¹.

2.1.5 Infinitiv a vedlejší věta

Průvodní okolnost charakterizující předmět nelze vyjádřit přechodníkem, jako tomu bylo u podmětu. P.u. průvodní okolnosti charakterizující participant v pozici objektového doplnění lze vyjádřit infinitivem nebo vedlejší větou za použití výrazu *jak*. Větný predikát v tomto případě má význam smyslového vnímání. Objektový participant je referenčně totožný s agentem v predikátové struktuře kondenzované v podobě infinitivní konstrukce, tedy je v pozici subjekt podřazené věty (*Slyším matku zpívat/ jak si prozpěvuje*).⁴² *Mluvnice češtiny* uvádí v rámci vedlejších vět pouze spojku *jak*, ovšem *Průruční mluvnice češtiny* uvádí také vyjádření vedlejší větou příslovečnou se spojkou *aniž*.

2.1.6 Vedlejší věta se spojkou *aniž*

Negativní průvodní okolnost podle *Průruční mluvnice češtiny* bývá vyjádřena vedlejší větou se spojkou *aniž*. Spojka *aniž* je v dnešním spisovném jazyce zastaralá

⁴⁰ souřadně

⁴¹ op.cit 38

⁴² DANĚŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 114

a tudíž věty s touto spojkou nenacházíme tak často. Například *Stručná mluvnice česká* ani *Český jazyk* tuto spojku vůbec neuvádějí. Na uvedených příkladech můžeme vidět, že spojka *aniž* vytváří větu zápornou, ve které sloveso zůstává v kladném tvaru⁴³:

10. *Odešel, **aniž** mu podal ruku.*

Co se týče morfologie této spojky, *aniž* se skládá ze spojky *ani* a částice *-ž*, která je také přítomná například v *kdy-ž*, *a-ž*, *ne-ž* atd. Už samostatná spojka *ani* je pozůstatek starobylého způsobu kladení záporky do čela věty (*nejedl ani pil = nejedl a nepil*)⁴⁴.

Z hlediska syntaktického, *aniž* může mít, dnes velice vzácně, funkci spojky souřadící:

11. *Kmotr ho nezdržoval, **aniž** pozval* (Jirásek)⁴⁵ (= *a/ani/ale ani nepozval*)

Zde můžeme vidět, že souřadící *aniž* má stejnou hodnotu jako dnešní spojka *a* se záporným slovesem *a* nebo s vytykávkým příslovcem *ani* (*a ne, ale ne, a ani ne, ale ani ne*). V tomto případě spojovala dvě věty hlavní, může ovšem spojovat také dvě věty vedlejší na sobě obsahově nezávislé, obě závislé na větě hlavní zvlášť:

12. *Kovářka Viktorce přikázala, aby to od sebe nedávala, **aniž** komu ukazovala.* (Němcová)⁴⁶ (= *aby to nedávala a (aby) nikomu neukazovala*)

Na rozdíl od souřadícího *aniž* se podřadící *aniž* používá mnohem častěji, zejména v knižním jazyce. Tato spojka uvádí věty vedlejší obsahově závislé na větě hlavní a vyjadřuje příslovečné určení okolnosti, za kterých (ne)nastal děj hlavní

⁴³ MELICHAR, Jiří a Vlastimil STYBLÍK. *Český jazyk: rozšířený přehled učiva základní školy s cvičeními a klíčem*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. Knižnice všeobecného vzdělání., str. 179

⁴⁴ TRÁVNÍČEK, František, *Věty se spojkou aniž*, In: Slovo a slovesnost, ročník 9, 1943, číslo 1, s. 13-19, online dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=477>

⁴⁵ TRÁVNÍČEK, František, ref. 44

⁴⁶ TRÁVNÍČEK, František, ref. 44

věty. Může také podřazovat jinou větu vedlejší. Důležité je, že věta s *aniž* musí být větoslovně stejnorodá s větou, na které je závislá.

Podle *Příruční mluvnice češtiny* se po spojce *aniž* používá bez významového rozdílu indikativu nebo kondicionálu.⁴⁷ Ovšem podle Melichara a Styblíka, se po ní používá obvyklejše oznamovací způsobu, pouze tam, kde skutečně jde o děj podmíněný se používá podmiňovací způsob.⁴⁸ Trávníček zdůrazňuje, že kondicionál je na místě pouze v případě, kdy jsou věty mluvnicky souřadné, jinak se používá zpravidla oznamovací způsob. Trávníček také zmiňuje, že chybné kladení kondicionálu může být způsobeno tím, že s touto knižní spojkou není spojená delší ustálená tradice a četnost jejího užívání není veliká. Dále může také mít vliv například němčina nebo také francouzská spojka *sans que*.

Dále se také chybně užívá minulý indikativ místo kondicionálu. Jedná se o mylnou výpusťku opisného by, která v tomto případě není možná:

13. **Lidé by se mohli stěhovat z jednoho bytu do druhého, aniž to zpozorovali* (z novin)⁴⁹ (→ *aniž by to zpozorovali* = a ani by to nepozorovali)

Zde vidíme, že nelze v řídicí větě užít kondicionál a ve větě vedlejší minulý indikativ, jelikož tak porušíme pravidlo nutné větoslovné stejnorodosti. Stejný princip platí i u chybného nahrazení přítomného indikativu indikativem minulým:

14. **Soutěže jsou pro projektanty nákladné, aniž jim zaručovaly, že dostanou zpět aspoň to, co na ně vynaložili.*⁵⁰ (→ *aniž jim zaručují*)

Trávníček se na následujících příkladech ve svém článku snažil demonstrovat nutnost větoslovné stejnorodosti v případech, kdy *aniž* spojuje dvě věty vedlejší

⁴⁷ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 467

⁴⁸ MELICHAR, Jiří a Vlastimil STYBLÍK. *Český jazyk: rozšířený přehled učiva základní školy s cvičeními a klíčem*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. Knižnice všeobecného vzdělání., str. 179

⁴⁹ TRÁVNÍČEK, František, ref. 44

⁵⁰ op.cit. 49

nezávisle závislé na větě hlavní. Tyto příklady použijeme jako ukázkou možného nahrazení věty vedlejší předložkovou konstrukcí s předložkou *bez*.

15. *Nesluší se, abys vešel, **aniž** bys pozdravil* = abys vešel **bez pozdravu**

16. *Kdybych to byl věděl, byl bych přišel, **aniž** bych se byl ohlásil* = byl bych přišel **bez ohlášení**

Zde je součástí předložkové konstrukce abstraktní substantivum, které nahrazuje celou větu vedlejší.

Abychom si shrnuli poznatky této kapitoly, podle Trávníčka je nezbytné ve větě s *aniž* zachovat větoslovnou stejnorodost, podle jiných zdrojů lze použít jak indikativu, tak kondicionálu. V praktické části se k této problematice velice krátce vrátíme a porovnáme tendence užití těchto dvou slovesných způsobů.

2.1.7 Vedlejší věta předmětná

Průvodní okolnost lze také vyjádřit kombinací dvou prostředků, a to předložkové konstrukce *bez toho* ve funkci předmětu věty řídicí a podřadicí spojky *aby/že by*:

17. *Odešel **bez toho**, **aby/že by** se rozloučil.*⁵¹

V některých případech je možné předložkovou konstrukci *bez toho* vynechat:

18. *On není schopen promluvit (**bez toho**), **aby** se nezakoktal.*⁵²

Tyto vedlejší věty je také možné nahradit adverbialním výrazem se spojkou *bez + genitiv*.

⁵¹ HOFMEISTEROVÁ, Jitka. *Adverbialní modi - druhy, výskyt a frekvence v textech současné publicistiky*, Plzeň, 2020. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická. Vedoucí práce: PhDr. Jana VAŇKOVÁ., str. 13

⁵² GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 467

19. *Host odešel z restaurace bez toho, aby zaplatil* → *bez zaplacení*.⁵³

Typ tohoto vyjádření vlastně rozvíjí vedlejší větou předložkovou konstrukci, nebo ho lze předložkovou konstrukcí zcela nahradit.

2.1.8 P. u. prův. ok. nevyjadřující vztah k participantům ZVS

Průvodní okolnost se nemusí v tomto případě charakterizovat podmět ani předmět.

20. *Mluvil dlouho bez jediného přerušení ze strany posluchačů*.⁵⁴

V tomto případě vidíme vyjádření příslovečného určení předložkovou konstrukcí a okolnost, kterou vyjadřuje, není vázána na podmět ani předmět a je řízen přímo větným přísudkem *mluvil*.

2.2 Význam p. u. průvodní okolnosti

Příruční mluvnice češtiny dělí p.u. prův. ok. z hlediska významu na jednotlivé podtypy, průvodní okolnosti zamlžené, irelevantní a očekávané, ale nenastalé. Zaměříme se zejména na okolnosti očekávané, ale nenastalé. Již podle názvu, který uvádí *Příruční mluvnice češtiny*, můžeme tušit, že se jedná o konstrukce, které vyjadřují to, co se nestalo, jsou tedy záporné neboli negativní. Prův. ok. zamlžené nevyjadřují konkrétně významový vztah mezi obsahy vět a můžeme je vyjádřit vedlejší větou s obecným výrazem *s tím, že*:

21. *Koupili jsme tenkrát tři sady lega s tím, že klukům dáme pod stromeček vždycky jednu sadu.* (s tím = s úmyslem, s cílem)

22. *Od 1. listopadu bude obnoven malý pohraniční styk s tím, že vláda připraví legislativní stránku věci.* (s tím = s podmínkou, za předpokladu)

⁵³ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 468

⁵⁴ DANĚŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 115

Děj žádoucí je vyjádřen výrazem *s tím, aby*:

23. *Práci Vám vracím s tím, abyste si ji znovu překontrolovala.*⁵⁵ (*s tím* = s vysvětlením/se zdůvodněním)

S tím zastupuje nějaké substantivum obecného významu, který významově blíže objasňuje danou okolnost⁵⁶, ať už se jedná o vysvětlení, úmysl, cíl či podmínku.

Kdybychom tyto věty chtěli transformovat tak, aby označovaly negativní průvodní okolnost, mohli bychom to udělat dvěma způsoby. V předchozích kapitolách bylo uvedeno, že negace v příslovečném určení průvodní okolnosti lze vyjádřit předložkou *bez* nebo předponou *ne-* před slovesem.

24. *Odešel bez toho, aby zaplatil.*

Okolnost je tedy vyjádřená předložkovou frází *s* předložkou *s*, význam je tedy zachován (→*s tím vysvětlením*) a negovat můžeme pouze děj vyjádřený vedlejší větou, kterou tato předložková fráze uvádí. Negace je tedy pouze v rámci děje vedlejší věty předmětné, a ne věty hlavní. Když bychom chtěli negovat to, co konstrukce *s tím* označuje, použili bychom předložku *bez* se samotným substantivem, ale již bychom nevyjádřili obsah věty vedlejší:

25. *Práci vám vracím bez vysvětlení.*

Další podskupinou průvodních okolností podle *Příruční mluvnice češtiny* jsou průvodní okolnosti irelevantní, které vyjadřují význam nepodstatný vzhledem k obsahu věty hlavní. Jsou vyjádřeny zastaralým výrazem *ať* nebo *nechtě*, které nesou výraz nelibosti, všeobecnosti nebo vyjadřují opačné alternativy či krajní

⁵⁵ HOFMEISTEROVÁ, Jitka. Ref. 51, str. 14

⁵⁶ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 468

možnosti⁵⁷. Tyto fráze obsahují negaci, která neneguje očekávaný děj/stav/okolnost, ale slouží pouze jako opozice ke koordinovanému vyjádření.

26. *Můžeš ke mně přijít, ať mě potřebuješ **nebo nepotřebuješ**// ať mě potřebuješ **nebo ne**.*⁵⁸

Zde vidíme, že v případě, kdy jsou protikladné alternativy vyjádřeny slovesem kladným a záporným, může být záporné sloveso nahrazeno pouhou zápornkou.

Průvodní okolnosti irelevantní mohou být také součástí frazémů s imperativem:

27. *Věr **nebo nevěř**, opravdu tam byl.*⁵⁹

Dalším typickým příkladem je „mechanické negování“ výrazu přidáním záporné předpony *ne-* před opakované substantivum:

28. *Vedro **nevedro**, do práce jít musím.*⁶⁰

Lze je také vyjádřit vedlejšími větami podmínkově přípustkovými. Jedním typem tohoto druhu vět je přípustková věta amodální, tj. co do pravdivosti otevřená:

29. *Přijdu, **i když** bude pršet // *třebaže bude pršet*⁶¹

Druhým typem je přípustková věta oznamovací, tj. tvrzená jako pravdivá.

⁵⁷ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 468

⁵⁸ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 469

⁵⁹ HOFMEISTEROVÁ, Jitka. Ref. 51, str. 14

⁶⁰ HOFMEISTEROVÁ, Jitka. Ref. 51, str. 15

⁶¹ KARLÍK, Petr. *Příslovné určení podmínkově přípustkové*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ_URČENÍ_PODMÍNKOVĚ_PŘÍPUSTKOVÉ (poslední přístup: 27. 6. 2023)

30. *Přišel, i když pršelo // třebaže pršelo.*⁶²

Klíčová je pro nás kapitola o okolnosti tzv. očekávané, ale nenastalé. Jejich vyjádření je vždy záporné a vyjadřuje to, co se nestalo. V následujících kapitolách si uvedeme, co negativní průvodní okolnost může vyjadřovat.

2.2.1 Děj a stav

Negativní průvodní okolnosti mohou označovat děj či stav. Pojdme se povídat, jak souvisí vyjádření této okolnosti s jejím významem.

Co se týče vyjádření průvodní okolnosti adjektivem, ať už adjektivum vyjadřuje podmět či předmět, se nejedná o vyjádření děje, ale spíše průvodního stavu.

31. *Stála před zrcadlem, nespokojena se svým účesem.*⁶³

32. *Nalezl ho celého nešťastného*⁶⁴

Stejný efekt má také vyjádření průvodní okolnosti substantivem, před kterým může i nemusí stát předložka. Ovšem předložková konstrukce může kromě stavu vyjadřovat děj, a to v případě, že následuje verbální substantivum:

33. *Odešel bez pozdravení.* = označuje průvodní děj

34. *Odešel bez bundy.* = označuje průvodní stav

To, jestli předložková konstrukce vyjadřuje stav či děj můžeme ověřit tím, že se pokusíme tuto konstrukci nahradit vedlejší větou s odkazovacím výrazem *bez*

⁶²KARLÍK, Petr. *Príslovečné určení podmínek přípustkové*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ_URČENÍ_PODMÍNKOVÉ_PŘÍPUSTKOVÉ (poslední přístup: 27. 6. 2023)

⁶³ Inspirováno příkladem z Daneš (1987) str. 110

⁶⁴ Inspirováno DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 113

toho, aby. Když bychom chtěli udělat z druhého příkladu vedlejší větu, je nezbytné větu upravit tak, aby byla gramaticky správně.

35. *Odešel bez toho, aby pozdravil.*

36. *Odešel bez toho, aby si vzal bundu.*

V případě vyjádření okolnosti slovesem, ať už ve tvaru určitém či neurčitém, se většinou jedná o vyjádření děje.

Průvodní okolnost nemusí tedy vyjadřovat pouze děj, ale může se jednat také o stav.

2.2.2 Současnost a předčasnost

Jak jsme se již zmiňovali v kapitole o vyjádření průvodní okolnosti přechodníkovou konstrukcí, větu vedlejší lze vyjádřit přechodníkem přítomným i minulým. Přítomný přechodník vyjadřuje současnost. Když bychom chtěli transformovat přechodník v přítomný indikativ a zachovat jeho současnost, použili bychom adverbialní výraz *přítom*.⁶⁵

37. *Nedbaje na pravidla vyběhla předčasně.* → *Vyběhla předčasně, a **přítom** nedbala na pravidla.*

Přechodník minulý je tvořen od slovesa ve vidu dokonavém, které vyjadřuje děj ukončený⁶⁶ a tudíž vyjadřuje předčasnost. Můžeme minulý přechodník z části nahradit vedlejší větou s *když*.

38. *Nesebrav odvahu, zmeškal příležitost* → ***Když nesebral odvahu, zmeškal příležitost.***

⁶⁵ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 112

⁶⁶ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 318

V obou případech se jedná o charakterizaci podmětu viz kapitola 2.1.4. Vyjádřený děj může být průběžný-současný nebo také označovat předčasnost. Jako je tomu v češtině u přechodníku přítomného a minulého, ve francouzštině lze relativní čas vyjádřit infinitivem přítomným nebo minulým.

2.2.3 Okolnosti nenastalé a nastalé

Negativní průvodní okolnost může označovat okolnosti negativní nastalé či nenastalé. Ve většině případech se jedná o situaci, která nenastala:

39. *Odešel, **aniž za sebou zavřel dveře*** = a nezavřel za sebou dveře.

40. *Zalhal **bez mrknutí oka*** = a (přitom) nemrkl.

Jsou také ale případy, kdy negativní okolnost označuje situaci nastalou. Již jsme si uvedli, že spojka *aniž* vytváří větu zápornou, ve které sloveso zůstává v kladném tvaru. Pouze v případech, ve kterých je věta vedlejší závislá na větě se zápornem parciálním, je možné použít kladnou i zápornou formu slovesa bez významového rozdílu. V tom případě ale nevyjadřují okolnosti očekávané nenastalé, ale okolnosti nastalé:

41. *Nikdy neodešel z restaurace, **aniž by zaplatil // nezaplatil*** (= „Odešel z restaurace a přitom zaplatil“)⁶⁷

V jiném případě záporné sloveso ve větě s *aniž* není možné:

42. * *Host odešel z restaurace, **aniž by nezaplatil**.*

2.2.4 Podmínka a přípustka

V případě příkladu z předchozí kapitoly se nabízí také možná varianta této věty:

⁶⁷ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 467

43. *Nikdy neodešel z restaurace **dokud/pokud** nezaplatil.*

Dokud/pokud vymezuje dobu, během které děj trvá. V tomto případě lze považovat větu vedlejší za podmínkovou:

44. *Odešel v **případě že/jestliže** zaplatil.*

Další interpretací této věty je vedlejší věta přípustková. Přípustka označuje neúčinnou příčinu. Jedná se o okolnost, která platí, ale přesto nevyvolává následek očekávaný na základě kauzálního vztahu.⁶⁸ Příslovečný význam vět s *aniž* má často odstín přípustky:

45. Odešel, **aniž zaplatil**. (= ačkoli nezaplatil)⁶⁹

46. *Host odešel z restaurace, **ačkoli nezaplatil**.*⁷⁰

Věta s *ačkoli* může také být nahrazena přípustkovým výrazem *a přitom*:

47. *Host odešel z restaurace, **a přitom nezaplatil**.*

Tyto přípustkové věty vyjadřují očekávaný děj či stav, který se neuskutečnil⁷¹: tímto se vracíme v podstatě k významu negativní průvodní okolnosti. Naší hypotézou je, že negativní průvodní okolnost může také vyjadřovat podmínku a přípustku a to se mimo jiné budeme snažit potvrdit či vyvrátit v praktické části.

⁶⁸ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 480

⁶⁹ TRÁVNÍČEK, František, ref. 44

⁷⁰ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 468

⁷¹ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 482

3 Francouzská konstrukce *sans* + *infinitiv*

Infinitivní konstrukce s předložkou *sans* má ve francouzštině význam negativní průvodní okolnosti. V češtině nelze nalézt jednoznačný ekvivalent, nabízí se nám slovníkový překlad spojkou *aniž*, který je dnes již považován za zastaralý.

Poznatky o této konstrukci jsou roztržštěné v různých kapitolách. Na základě gramatik uvedeme morfologii konstrukce *sans* + *inf* a *sans que*, jaké zastupují ve francouzštině syntaktické funkce a jaký mohou nést význam. Na závěr této kapitoly na základě překladů vět vytažených z gramatik a akademických prací zkusíme shrnout možné české ekvivalenty pro tuto konstrukci. Tato syntéza poznatků o konstrukci *sans* + *inf* nám umožní si udělat představu o tom, jaké bychom měli dostat výsledky v korpusové analýze.

Součástí této kapitoly bude také pojednání o spojkové konstrukci *sans que*, která zastupuje *sans* + *inf* ve větě s nekoordinovanými podmínkami.

3.1 Morfologie konstrukce *sans* + *inf*

3.1.1 Infinitiv

Infinitiv se řadí společně s gerundiem a participiem mezi neurčité (nefinitní) slovesné tvary, tedy neurčuje osobu, číslo ani čas. Ve francouzštině se infinitivů užívá častěji než v češtině.⁷²

Rozlišujeme dva typy infinitivu, přítomný a minulý. Přítomný infinitiv je charakteristický svou jednoduchou formou a vyjádřením nedokonavého vidu:

48. *Je suis heureux de **comprendre**.* – *Jsem rád, že rozumím.*⁷³

⁷² HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA, ref. 9, str. 393

⁷³ Op. cit. 73, ref. 9

Přítomný infinitiv může označovat současný děj v přítomném i minulém čase a také děj následný vzhledem k řídicímu slovesu vyjadřující budoucnost:

49. *Toutes les belles ont droit de nous **charmer**, ...*⁷⁴ (současný děj v přítomném čase)

50. *Quoiqu'elle fût plus âgée que moi, elle reçut mes politesses **sans paraître embarrassée**.*⁷⁵ (současný děj v minulém čase)

51. *On voudrait bien **arrêter** tout ça pour qu'on y réfléchisse.*⁷⁶ (následný děj)

Minulý infinitiv představuje vid dokonavý a vyjadřuje předčasný nebo ukončený děj.

52. *Il est heureux **d'avoir compris**.* – Je rád, že (po)rozuměl.⁷⁷

53. *Que vous servira **d'avoir tant écrit** dans ce livre, d'en **avoir rempli** toutes les pages de beaux caractères, ...*⁷⁸

V češtině dokonavost slovesa vyjadřujeme afixy, jako je tomu v příkladu č. 53. Z tvaru infinitivu v konstrukci *sans* + inf můžeme tedy poznat, jestli se jedná o děj současný nebo předčasný, jako tomu bylo u vyjádření přechodníkem v češtině.

3.1.2 Predložka *sans* a spojkové sousloví *sans que*

Predložka *sans* se řadí mezi jednoduché předložky, označuje v podstatě druh záporu⁷⁹ a vyjadřuje záporný vztah mezi dvěma členy⁸⁰, ať stojí před podstatným

⁷⁴ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 333

⁷⁵ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 334

⁷⁶ op. cit. 75, ref. 9

⁷⁷ op. cit. 75, ref. 9

⁷⁸ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 343

⁷⁹ HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA, ref. 9, str. 215

⁸⁰ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 371

jménem, zájmenem, slovesem či jiným slovním druhem. Slovníky překládají *sans* do češtiny předložkou *bez*.⁸¹

Konstrukce *sans que* není konkurenční konstrukcí k *sans + inf*, ale nahrazuje infinitiv v případě, že podmínky řídicího slovesa a této konstrukce nejsou koreferenční.⁸² Z tohoto důvodu vedle *sans + inf* stavím také příklady se spojkou *sans que*.

Spojením předložky *sans* a *que* vzniká podřadicí spojka, po které se obvykle používá konjunktiv.⁸³ Tento spojkový podřadicí výraz je možné zpětně transferovat v předložkové sousloví nebo v předložku tím, že se formém *que* vynechá.⁸⁴ Spojka bývá ve větě obvykle v antepozici k propozici, kterou uvádí.⁸⁵ Slovní spojení *sans + inf* je podle francouzsko-českého slovníku přeloženo spojkou *aniž (by)*⁸⁶.

Spojková sousloví vyjadřující negaci mohou být fakultativně uvedena expletivním neboli výplňkovým *ne*. Vynecháno může být z toho důvodu, že neodpovídá objektivní negaci. Po spojkovém sousloví *sans que* se expletivní *ne* používá poměrně hojně:

54. *Onde sans cesse émue / Où l'on ne jette rien sans que tout ne remue !*
(Hugo, *Hern.*, IV, 2.)⁸⁷

55. *Il ne se tue pas un cochon dans la paroisse sans que je n'en aie ma part.*⁸⁸

⁸¹ VLASÁK, Václav. Francouzsko-český a česko-francouzský slovník: část francouzsko-česká. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997, 711 s. ISBN 80-04-14000-9, str. 590

⁸² viz. HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA, ref. 9, str. 654, RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 132, 370 pozn.

⁸³ ŠABRŠULA, Jan. Vědecká mluvnice francouzštiny. Vydání I. Praha: Academia, 1986, 386 s., str. 142

⁸⁴ ŠABRŠULA, Jan, ref. 82, str. 145

⁸⁵ ŠABRŠULA, Jan, ref. 82, str. 144

⁸⁶ VLASÁK, Václav. Francouzsko-český a česko-francouzský slovník: část francouzsko-česká. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997, 711 s. ISBN 80-04-14000-9., str. 590

⁸⁷ GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, str. 1295

⁸⁸ GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, str. 1496

Podobně se může aplikovat i částice *ni*:

56. *Sans que mon beau-frère ni ma sœur n'eussent articulé un seul mot [...] et ne se fussent départis de leur gravité, ... (Hermant, Discorde, p. 194)*⁸⁹

Připojení expletivního *ne* ke konstrukci *sans que*, je často považováno za nesprávné, jelikož předložka *sans* jako taková vyjadřuje negaci a *sans que* je nekompatibilní s vyjádřením úplné negace *ne ... pas*.⁹⁰

Před předložkovou konstrukcí *sans*, ať už se jedná o *sans + inf* či *sans que*, se běžně v psané formě používá *non*, méně často i *non pas*.⁹¹ Domnívám se, že *non* v následujícím příkladu utvrzuje negativní výpověď.⁹²

57. *On ne relâcha bientôt non sans qu'il ait protesté.*⁹³

Francouzská mluvnice, Vědecká mluvnice francouzštiny a Grammaire critique du français se shodují na tom, že *sans que* lze nahradit spojkou *que*. V tomto případě je expletivní *ne* závazné. Díky tomuto vztahu mezi spojkou *que ne ~ sans que ~ sans + inf* by mohla konstrukce *sans + inf* vyjadřovat podmínku.

58. *Je ne pourrais pas le faire que vous ne soyez d'accord. – Nemohl bych to udělat, pokud byste s tím nesouhlasil.*⁹⁴

59. *Je ne partirai pas que vous ne m'ayez payé.*⁹⁵ (volným překladem :
“Neodejdu, pokud/dokud mi nezaplatíte“. *Dokud/pokud* v češtině vyjadřuje podmínku viz kapitola o významu konstrukce *sans + inf*)

⁸⁹ op.cit. 87

⁹⁰ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, pozn. str. 512

⁹¹ GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, str. 1301

⁹² WILMET, Marc, ref. 5, str. 552

⁹³ GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, str. 1496

⁹⁴ HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA, ref. 9, str. 654

⁹⁵ ŠABRŠULA, Jan, ref. 82, str. 118

60. *Il ne voit pas un brin d'herbe à terre, qu'il ne vous dise comment cela s'appelle en latin.*⁹⁶ (zde nevyjadřuje podmínku, ale očekávaný důsledek)

Opět se nám objevuje myšlenka, že konstrukce *sans + inf* i její český protějšek vyjadřující průvodní okolnost může také označovat podmínku či očekávaný důsledek.

3.2 Syntax konstrukce *sans + inf*

Ve francouzštině můžeme analyzovat konstrukce s infinitivem jako redukované věty vedlejší příslovečné či doplňkové. Podmět těchto konstrukcí je nevyjádřený a musí být koreferenční s předmětem, na kterém závisí řídicí sloveso.⁹⁷ Vedlejší věta s konjunktivem je v tomto případě vyloučena, jelikož ve větě, kdy podmět vyjádřený u primárního (řídicího) slovesa a implicitní podmět infinitivu je identický (koreferenční) a infinitiv je jako sekundární sloveso závislé na primárním slovese, je infinitivní vazba v takovém případě povinná⁹⁸:

61. *Tu es parti sans dire au revoir. *Tu es parti sans que tu dises au revoir.*⁹⁹

Na následujících dvou příkladech můžeme vidět aplikaci tohoto gramatického pravidla. Díky drobné změně ve výpovědi – přidáním druhého podmětu *on*, se mění struktura věty a je potřeba větu vedlejší uvést spojkou *sans que*. Nemění se tím však smysl, v obou případech je označena negativní průvodní okolnost.

62. *Il est resté trois jours sans manger.*¹⁰⁰

63. *Il est resté deux jours sans qu'on lui apporte à manger.*¹⁰¹

⁹⁶ GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, str. 1496, pozn. R9 1142

⁹⁷ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 132

⁹⁸ ŠABRŠULA, Jan, ref. 82, str. 295

⁹⁹ op.cit. 97

¹⁰⁰ GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, str. 1496

¹⁰¹ op.cit 100

Bez ohledu na syntaktickou funkci, kterou ve větě zastává, infinitiv nosí vlastnosti slovesa. Může mít aktivní, pasivní nebo zvratnou formu, záporný tvar a mohou se na něj vázat slovesné komplementy.¹⁰²

Infinitiv je považován za nominální formu slovesa a bere na sebe funkce slovesné i jmenné. Může být tedy řídicím členem slovesné skupiny i nominální skupiny. V rámci nominální skupiny může plnit funkci předmětu, apozice či komplementu. Přísluvečný komplement se v češtině označuje jako přísluvečné určení. V následující kapitole se bude věnovat podrobněji právě syntaktickým funkcím, které konstrukce *sans+ inf* zastává.

3.2.1 Syntaktické funkce

Infinitiv běžně najdeme stát ve funkci doplňku bez předložky nebo často s předložkou *à*. Méně pak můžeme nalézt v této funkci infinitiv s předložkou *sans*.

Infinitiv ve funkci přísluvečného určení může stát bez předložek i s předložkami vyjadřujícími současnost, příčinu, podmínku, způsob, prostředek atd. Podle *Francouzské mluvnice* (2001) *sans + inf* vyjadřuje způsob, průvodní okolnost, prostředek nebo míru.

64. *Il resta sans parler, sans bouger.*¹⁰³

65. *Tu parles sans réfléchir, mais ton miroir réfléchit sans parler.*¹⁰⁴

Tyto příklady jsou zajímavé tím, že infinitivní konstrukce jsou koordinované. Infinitivy mohou být závislé na jednom podmětu, jako můžeme vidět v příkladu č. 65, kdy se jedná se o několikanásobný komplement. Infinitivy mohou také stát v koordinovaných větách hlavních, přičemž každý z nich se váže na jiný podmět, jako je to v příkladě č. 66.

¹⁰² RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 338

¹⁰³ GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, str. 1139

¹⁰⁴ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 338

3.2.2 Konjunktiv či indikativ

Slovesný způsob nám může pomoci v určení větného vyjádření, například oznamovací způsob (indikativ) vyjadřuje skutečný děj, stav či jeho změnu¹⁰⁵, konjunktiv ve větě vedlejší má také své funkce, tento způsob vyžadují některá slovesa (popř. podstatná nebo přídavná jména) a některé spojky a spojková sousloví, které uvádí větu vedlejší. Konjunktiv slouží ve vedlejší větě k odlišení významu od oznamovacího způsobu¹⁰⁶, a proto by nám vymezení slovesného způsobu po spojce *sans que* (která nahrazuje konstrukci *sans + inf* v případě, kdy nejsou podměty primární a sekundární propozice identické viz předchozí kapitola) mohlo pomoci k upřesnění významů, které s sebou konstrukce *sans + inf* nese.

Klasifikace konstrukce *sans que + conj* je problematická a nejednotná. Po spojkovém sousloví *sans que* se užívá konjunktivu, jestliže uvádí příslovečnou větu časovou vyjadřující zároveň opozici a popření příčiny¹⁰⁷, nebo jestliže vyjadřuje proces možné příčiny¹⁰⁸. Wilmet uvádí, že ve vedlejší větě uvedené spojkou *sans que* se užívá konjunktivu z toho důvodu, že se jedná o spojku vylučovací¹⁰⁹:

66. *Dans l'ombre elle sortit de la tour sans qu'eux l'aient entendue.*¹¹⁰

67. *La chatte est sortie sans que je m'en aperçoive.*¹¹¹

Jestliže konstrukce *sans que* vyjadřuje negativní podmínku, je užito indikativu¹¹². Následující příklad jsem volně přeložila za použití spojky vyjadřující podmínku pokud:

¹⁰⁵ HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA, ref. 9, str. 418

¹⁰⁶ HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA, ref. 9, str. 429

¹⁰⁷ ŠABRŠULA, Jan, ref. 82, str. 268

¹⁰⁸ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 326

¹⁰⁹ WILMET, Marc, ref. 5, str. 328

¹¹⁰ ŠABRŠULA, Jan, ref. 82, str. 268

¹¹¹ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 326

¹¹² GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, str. 1511, pozn H2, 1153

68. *Sans que tu me l'as dit, je n'aurais pas su...*¹¹³ - „Pokud bys mi to neřekl, nevěděl bych to...”

Z této kapitoly vyplývá, že teoreticky by mohla konstrukce *sans+ inf* vyjadřovat opozici, popření či proces možné příčiny, vyloučení tedy nerealizaci děje či dokonce podmínku.

3.2.3 Konkurence konstrukce *sans + inf*

Mezi konkurenční konstrukce bychom mohli zařadit gerundium, které může vyjadřovat čas, příčinu, opozici nebo podmínku¹¹⁴. Konstrukce *sans + inf* má opačný význam gerundia (*sans boire vs en buvant*), ale není ekvivalentem pro záporné gerundium. Záporné gerundium označuje zápornou situaci a konstrukce *sans + inf* označuje negaci očekávané situace¹¹⁵:

69. *En ne payant pas ses impôts, il s'est attiré les foudres de son percepteur.*
(Neplativ/neplatě daně, nahněval výběrčího.)

70. *Il a réussi à garder de bons rapports avec son percepteur sans payer ses impôts.* (Udržel dobré vztahy se svým výběrčím daní, aniž by je platil. → bez placení)

V příkladu č. 70 můžeme záporné gerundium do češtiny přeložit přechodníkem a označuje příčinu. Naopak následující příklad s *sans + inf* označuje situaci očekávanou, ale nenastalou. V tomto případě se nabízí překlad spojkou *aniž*, popřípadě bychom mohli celou větu vedlejší nahradit předložkovou konstrukcí.

Gerundium tedy není ekvivalentem ke konstrukci *sans + inf*, nelze je nahradit, aniž se nezměnil význam věty.

¹¹³ GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, str. 1511, pozn H2, 1153

¹¹⁴ GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, str. 1478, pozn. R2 1134

¹¹⁵ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 512

3.3 Význam konstrukce *sans + inf*

Sans + inf obecně stojí ve funkci příslovečného určení způsobu viz příklad z *Vědecké mluvnice francouzštiny*:

71. *Le frère R prit la parole sans être interrogé.*¹¹⁶

Stejným způsobem bychom klasifikovali také příklady se spojkou *sans que*, jako vedlejší věty příslovečné způsobové. Když bychom se ponořili hlouběji, můžeme vidět, že vyjádření příslovečné okolnosti je rozmanité:

72. *Il est resté deux jours sans qu'on lui apporte à manger (současný – průvodní nenastalý děj)*¹¹⁷

73. *Jeanne était venue sans qu'on l'eût invitée.*¹¹⁸ (předčasný nenastalý děj)

74. *Il est sorti sans qu'on le remarque.*¹¹⁹ (nenastalý důsledek ?)

Pojďme tedy zkusit spojit poznatky z předešlých kapitol a specifikovat, jaké významy může konstrukce *sans + inf* nosit. Využijeme také poznatků o související spojce *sans que*.

3.3.1 Negace průvodního či následného děje

Gramatiky tento jev pojmenovávají různě. Podle *Le bon usage*, *sans que* může také vyjadřovat nenastalý důsledek nebo záměr¹²⁰ a se slovesem v konjunktivu pak vyjadřuje nesoučasnost mezi tím, co vyjadřuje tato konstrukce a řídicím slovesem, či nerealizaci příčiny nebo očekávaného důsledku.¹²¹ Podle *Grammaire méthodique du français* se jedná o konstrukci, která vyjadřuje negaci

¹¹⁶ ŠABRŠULA, Jan, ref. 82, str. 295

¹¹⁷ GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, str. 1496

¹¹⁸ Op. cit. 117, ref. 3

¹¹⁹ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 198

¹²⁰ GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, 1497

¹²¹ Op. cit. 117, ref. 3

průvodního či následujícího děje.¹²² Když bychom se podívali do českých gramatik, *Mluvnice češtiny a Příruční mluvnice češtiny* tento jev je obecně pojmenován jako průvodní okolnost. Mohou mít ovšem hlubší význam.

75. *Les dents poussèrent sans qu'il pleurât une seule fois.*¹²³

V tomto případě věta vedlejší vyjadřuje nerealizaci očekávaného důsledku v minulosti. Jak jsme se již dozvěděli v kapitole o podmínce a přípustce, neúčinná příčina je přípustka. Tudíž bychom mohli tuto větu do češtiny přeložit jako přípustkovou (*Přestože jí rostly zuby, ani jednou nezabřečela.*)

Průvodní okolnost může také označovat opozici:

76. *Coupeau avait commencé à boire, sans que Gervaise s'en soit aperçue.*¹²⁴
(...aniž by so toho Gervaise všimla)

V následujícím případě se nejedná ani tak o opozici, jako spíše o způsob:

77. *Elle a quitté le gouvernement sans oublier ses dossiers secrets.*¹²⁵ (... a přitom nezapomněla ...)

V některých případech může být bližší určení nejednoznačné. Například zde se může se jednat o nenastalý záměr nebo situaci očekávanou, ale nenastalou:

78. *Je ne m'étonne plus aujourd'hui qu'il arrivât à Paganini de jeter son violon et de rester de longues années sans y toucher...* (R. Gary)¹²⁶ (... a ani se jich nedotkl.

3.3.2 Předčasnost

¹²² RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 512

¹²³ op. cit. 117, ref. 3

¹²⁴ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 512

¹²⁵ PAVLISKOVÁ, Jana. *Infinitif et ses fonctions en français contemporain*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2006, str. 76

¹²⁶ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 342

Již jsme si uvedli, že *sans* + *inf* může označovat okolnost průvodní, tedy simultaneitu. Někdy může tato konstrukce také označovat předčasnost. V následujících příkladech můžeme vidět vyjádření nenastalé okolnosti předcházející děj vyjádřený řídicím slovesem. První příklad srovnává konstrukci *sans que* a *avant que*, která jako taková vyjadřuje předčasnost¹²⁷ stejně jako minulý konjunktiv¹²⁸:

79. *Marie a fui avant que/sans que Pierre n'ait esquissé un geste pour la retenir.*¹²⁹ (Pierre se chystal Marii zadržet + Pierre nenaznačil / nestihl naznačit gesto (k zadržení Marie)).

V následujícím příkladu je předčasnost vyjádřena minulým infinitivem:

80. *Les gens de qualité savent tout sans avoir jamais rien appris.*¹³⁰

Když bychom chtěli předčasnost vyjádřit v češtině, použili bychom minulý indikativ (...vědí vše a ani se nemuseli nikdy nic naučit/aniž se museli kdy učit).

Předčasnost děje lze ve francouzštině vyjádřit buď specifickou spojkou nebo minulým tvarem slovesa, podobně jako v českém jazyce, kdy je předčasný děj vyjádřen například minulým přechodníkem.

3.3.3 Jiné významy

Sans + *inf* může také vyjadřovat komentář mluvčího ke své výpovědi:

81. *Sans vouloir vous contredire...*¹³¹

¹²⁷ GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, str. 1480

¹²⁸ GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, str. 1106

¹²⁹ WILMET, Marc, ref. 5str. 556

¹³⁰ PAVLISKOVÁ, Jana. Infinitif et ses fonctions en français contemporain écrit. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2006, str. 76

¹³¹ RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL, ref. 7, str. 582

Sans que s indikativem (někdy také *sans ce que*) může vyjadřovat negativní podmínku:

82. *Ils vous auraient écrit tous deux, sans qu'ils sont accablés.*¹³²

V praktické části si pak ověříme, jestli nalezneme konstrukci *sans+inf* vyjadřující negativní podmínku, často vyjádřenou v češtině spojkou *pokud*.

V této kapitole jsme mohli vidět, že *sans + inf* a související *sans que* může označovat okolnost předcházející, současnou i následnou. Tato okolnost může být dále specifikována jako děj, příčina, důsledek či záměr a lze také narazit na příklady zcela odlišné, kdy tyto konstrukce označují například komentář mluvčího či podmínku.

4 Ekvivalenty *sans + inf* v češtině

V této kapitole se dostáváme k jádru celé práce, a to je určení překladových protějšků této konstrukce v češtině. Když bychom se podívali do francouzsko-českého slovníku na konstrukce *sans*¹³³, našli bychom jako český protějšek spojku *aniž* a předložku *bez*. Avšak způsobů, jakými můžeme tuto konstrukci přeložit do češtiny je několik.

4.1 Věta v poměru odporovacím

V tomto případě je mezi větami poměr odporovací, sekundární predikce je v protikladu k větě primární a koriguje očekávaný výsledek či záměr.¹³⁴ V následujícím příkladě vidíme opět spojku *a* a příslovce *přitom*. Když bychom vyhledali tento výraz v mluvnici češtiny, zjistíme, že může paratakticky vyjadřovat

¹³² GREVISSE, Maurice a André GOOSSE, ref. 3, str. 1511

¹³³ VLASÁK, Václav. Francouzsko-český a česko-francouzský slovník: část francouzsko-česká. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997, 711 s. ISBN 80-04-14000-9, str. 590

¹³⁴ BERGEROVÁ, Lucie, ref. 136, str. 68

sémantickou závislost, konkrétně *a přitom* může vyjadřovat v češtině průvodní okolnost.¹³⁵

83. *Il ne concevait la goinfrerie que pour les hommes, chez qui elle prend tout son sens sans leur enlever leur dignité naturelle. - Žravost chápal pouze u mužů, u nichž dostává pravý smysl, a přitom jim neubírá na přirozené důstojnosti.*¹³⁶

Sans enlever má funkci příslovečného komplementu způsobu, do češtiny přeloženo vedlejší větou příslovečnou příčinnou v poměru odporovacím k předchozí přívlastkové větě vedlejší. Nositelem negace je opět prefix *ne-* ve slovesu *neubírá*.

Dalším kandidátem ekvivalentů *sans + inf* je tedy koordinovaná věta se záporným slovesem, a to v poměru slučovacím či odporovacím.

4.2 Vedlejší věta příslovečná

Jak jsme si uvedli v předchozích kapitolách, zde infinitivní konstrukce *sans + inf* plní funkci příslovečného určení, které lze přeložit do češtiny vedlejší větou příslovečnou, v tomto případě doplněnou spojkou *ale*:

84. *Le cuisinier les nourrissait très bien sans les laisser grossir trop. - Kuchař je velmi dobře živil, ale tak, aby příliš netloustly.*¹³⁷

Mluvnice češtiny řadí *tak, aby* mezi výrazy korelativního spojení dvou vět. Korelativní spojení je nutné tam, kde samotná spojka není schopna vyjádřit danou významovou souvislost.¹³⁸ To je právě případ spojky *ale*, ve větě „*ale tak, aby příliš*

¹³⁵ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 456

¹³⁶ op.cit. 146, ref. 136

¹³⁷ op.cit. 146

¹³⁸ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 452

netloustly“. Spojení *tak, aby* vyjadřuje způsob, který má vést k nějakému cíli¹³⁹ nebo děj, který charakterizuje kvalitu i kvantitu děje věty druhé.¹⁴⁰

4.2.1 Aniž

Vědecká mluvnice francouzštiny v kapitole o slovesném záporu zmiňuje české ekvivalenty pro francouzské spojky, včetně *sans que*, kterou také překládá jako *aniž*.¹⁴¹ Hendrich ve své kapitole o příslovečné větě vedlejší způsobové uvádí několik příkladů s konstrukcí *sans + inf / sans que* i s jejich překlady do češtiny. Můžeme si všimnout, že *sans que* i *sans + inf* může být do češtiny často přeloženo souřadící spojkou *aniž*, po které následuje výpověď bez zápornky¹⁴²:

85. *Il leur fit un signe qu'ils ne virent pas et s'élança à leur rencontre, mais sans tenir compte du mouvement giratoire.* - Zamával na ně, ale neviděl ho, a tak se jim rozjel naproti, **aniž bral zřetel na stanovený směr jízdy**.¹⁴³

86. *Il recula avec précaution sans le quitter des yeux et saisit sur la table, derrière lui, une bouteille de fixateur à pastel.* - Opatrně couvl, **aniž spustil oči z Colina**, a popadl ze stolu za sebou lahvičku fixativu na pastely.¹⁴⁴

87. *Il est parti sans rien dire.* - Odešel, **aniž něco řekl**.¹⁴⁵

Co se týče záporného zájmena *rien*,¹⁴⁶ které v českém jazyce odpovídá zájmenu *nic*¹⁴⁷, tak ve větě po předložce *sans* si zachovává kladný význam. Zajímavý je také ekvivalent konstrukce „*Rester sans rien dire*“, který Francouzsko-

¹³⁹ DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA, ref. 1, str. 495

¹⁴⁰ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 354

¹⁴¹ ŠABRŠULA, Jan, ref. 82, str. 118

¹⁴² GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 557

¹⁴³ BERGEROVÁ, Lucie. Funkce konstrukcí „předložka + infinitiv“ v próze B. Viana Pěna dní a jejich překlad do češtiny. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Vedoucí práce: doc. PhDr. Božena Bednaříková., ref. 136 str. 65

¹⁴⁴ Op.cit. 136, ref. 136

¹⁴⁵ HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA, ref. 9, str. 320 pozn. 1

¹⁴⁶ Z lat. res, rem věc

¹⁴⁷ VLASÁK, Václav. Francouzsko-český a česko-francouzský slovník: část francouzsko-česká. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997, 711 s. ISBN 80-04-14000-9., str. 577

český slovník překládá jako „*zůstat beze slova*“. Zde dochází k lexikalizaci, kdy je konstrukce nahrazena synonymním obratem. Tuto konstrukci můžeme ověřit v praktické části ve které se krátce budeme věnovat ustáleným slovním spojením ve francouzštině.

Spojka *aniž* jakožto slovníkový překladový ekvivalent je jedním z hlavních kandidátů mezi ekvivalenty *sans + inf*.

4.3 Věta v poměru stupňovacím

4.3.1 A ani

Spojovacímu výrazu (*a*) *ani* odpovídá archaická spojka *aniž*¹⁴⁸. V dalších případech vidíme ekvivalent infinitivní konstrukce se spojkou souřadící *a* následovanou slovesem s negativním prefixem *ne-*, doprovázené částicí *ani*. Spojka *ani* nabývá funkci vytýkácí částice v případě, že jí předchází spojka *a*.

88. *Nous avons travaillé sans perdre une minute. – Pracovali jsme a neztráceli ani minutku.*¹⁴⁹

V tomto případě *ani* není součástí spojky *a*, ale stojí samostatně jako částice.

89. *Alors, vous vous en allez sans avoir dansé une seule petite fois avec moi ? dit-elle. - „Tak vy odcházíte a ani jednou jste si se mnou nezatančil?“*¹⁵⁰

Zde minulý infinitiv vyjadřuje předčasnost děje vzhledem k primární predikaci, v češtině je předčasnost vyjádřena dokonavým slovesem v minulém čase oproti slovesu v přítomném čase v primární predikaci.

¹⁴⁸ Příruční mluvnice češtiny, str. 557

¹⁴⁹ Hendrich, Radina, Tláškal, str. 654,

¹⁵⁰ BERGEROVÁ, Lucie, ref. 136, str. 67,

90. *J'ai usé, assura le sous-directeur, jusqu'à trois pots de colle de bureau sans y parvenir.* » - „Vypotřeboval jsem celé tři hrnce kancelářského lepidla a nepodařilo se mi to,“ ujistil ho náměstek.¹⁵¹

V tomto případě infinitiv označuje negativní očekávaný výsledek, v češtině vyjádřen dokonavým slovesem v minulém čase s prefixem *ne-*, který je koordinovaný s primárním slovesem samostatnou spojkou *a*.

91. *Ma cousine viendra certainement sans nous prévenir – Sestřenice jistě přijde a ani nám to neoznámí (... přijde bez ohlášení.)*¹⁵²

Zde je možná i varianta s předložkovou konstrukcí za použití předložky *bez*. V tomto případě dochází k nominalizaci beze změny významu.

4.4 Předložkový genitiv – předložka *bez*

Dalším ekvivalentem francouzského *sans+ inf* je předložková fráze, konkrétně předložka *bez + gen*. *Bez* je slovníkový překlad předložky *sans*¹⁵³ a v češtině se tato předložka pojí výhradně s genitivem.¹⁵⁴ Podle příruční mluvnice češtiny předložka *bez* označuje nepřítomnost či negaci a ve spojení s abstrakty se jedná o vyjádření průvodní okolnosti.¹⁵⁵

92. *Colin possédait une fortune suffisante pour vivre convenablement sans travailler pour les autres.* - Colin vlastnil tak velké jmění, že si mohl hezky žít bez práce pro jiné.¹⁵⁶

Zde můžeme pozorovat nominalizaci slovesa *travailler ~ pracovat* → *práce*. Nominalizace je proces, ve kterém nahrazujeme větu se slovesem ve tvaru určitém

¹⁵¹ op.cit. 143, ref. 136

¹⁵² HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA, ref. 9, str. 408

¹⁵³ VLASÁK, Václav. Francouzsko-český a česko-francouzský slovník: část česko-francouzská. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997, 922 s. ISBN 80-04-26158-2. str. 25

¹⁵⁴ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 342

¹⁵⁵ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 343

¹⁵⁶ BERGEROVÁ, Lucie, ref. 136, str. 69

syntaktickou skupinou, jejímž jádrem je některý z tvarů tvořených od téhož slovesa.¹⁵⁷ V následujících příkladech můžeme vidět nahrazení verbálním substantivem odvozeného ze slovesného kmene pomocí přípony *-ní*:

93. *Elle m'a répondu sans hésiter.* – *Odpověděla mi bez váhání.*¹⁵⁸ (hésiter ~ váhat → váhání)

94. *Entrez sans frapper.* - *Vstupte bez zaklepání.*¹⁵⁹ (frapper ~ klepat → klepání)

V dalším příkladě vidíme nominalizaci dějovým substantivem. Tato substantiva jsou odvozená od slovesného kořene různými příponami, označují událost, děj, stav nebo výsledek děje.¹⁶⁰

95. *Le garçon les suivit sans trop se presser.* - *Mladík šel za nimi bez velkého spěchu.*¹⁶¹ (se presser ~ spěchat → spěch)

Průvodní okolnost může být kromě *bez + gen* vyjádřena také konstrukcemi *bez toho že*, *bez toho aby* aj. viz kapitola o vyjádření průvodní okolnost v češtině. Předložková konstrukce je dalším kandidátem mezi ekvivalenty, její aplikaci doprovází proces nominalizace, kdy je děj nebo jeho výsledek vyjádřen dějovým substantivem.

4.5 Příslowce ve funkci příslovečného určení způsobu

¹⁵⁷ KARLÍK, Petr . *Nominalizace*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/NOMINALIZACE> (poslední přístup: 24. 6. 2023)

¹⁵⁸ HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA, ref. 9, str. 408,

¹⁵⁹ HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA, ref. 9, str. 654,

¹⁶⁰ DVOŘÁK, Věra. *Dějové substantivum*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/DĚJOVÉ SUBSTANTIVUM> (poslední přístup: 24. 6. 2023)

¹⁶¹ BERGEROVÁ, Lucie, ref. 136, str. 69

Adverbializace je další proces, který zmíníme při hledání ekvivalentů ke konstrukci *sans + inf*. Konkrétně adverbia odvozená od sloves pojmenovávají děj jako průvodní okolnost.¹⁶² V následujících příkladech dochází k lexikalizaci, tj. zpevňuje se jeho vztah k označenému pojmu a jeho lexikální význam může být vzhledem ke slovo tvornému významu modifikován.¹⁶³

96. *Celui-ci pénètre sans rencontrer de résistance, et l'aiguille atteint « à point » à ce moment.* - *Ten měkce zajel do masa a v té chvíli se ručička zastavila na „ted“.*¹⁶⁴

97. *Je vais essayer sans regarder.* - *„Ano, přesně tak,“ přisvědčil Chick.*
*„Zkusím to naslepo.“*¹⁶⁵

Když bychom chtěli francouzsku konstrukci *sans + inf* přeložit doslovně, přeložili bychom ji jako konstrukci s předložkou *bez*. Jelikož tato předložka je nositelem negace, použité adverbium je antonymem k překladovému ekvivalentu francouzského slovesa: *sans rencontrer de résistance* ~ *Bez setkání se s odpořem/bez odporu* → *měkce*; *sans regarder* ~ *bez dívání* → *naslepo*.

Při přeložení konstrukce *sans + inf* do češtiny příslovcem může dojít k lexikalizaci, tedy posunu či ztrátě původního významu. V praktické části se budeme zajímat o četnost vyjádření příslovcem a jaké může nést významy.

4.6 Vedlejší věta podmínková – spojka pokud

V kapitole o významech konstrukce *sans + inf* a s tím spojené konstrukce *sans que* jsme uvedli, že by konstrukce *sans + inf* mohla vyjadřovat také podmínku. V případě substituované konstrukce *sans que* samotnou spojkou *que* lze považovat za ekvivalentní spojkou *pokud*, následovanou slovesem v podmiňovacím způsobu.

¹⁶² GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 220

¹⁶³ GREPL, Miroslav et al., ref. 2, str. 68

¹⁶⁴ BERGEROVÁ, Lucie, ref. 136, str. 70

¹⁶⁵ Op. cit. 164, ref. 136,

98. *Je ne pourrais pas le faire **que** vous **ne** soyez d'accord.* – Nemohl bych to udělat, **pokud** byste s tím nesouhlasil.¹⁶⁶

Zde se mohu domnívat, že český prefix *ne-* u uvedeného slovesa je překlad nevyjádřeného *sans que* a expletivní francouzské *ne* je nepřeložený fakultativní prvek. V předchozí kapitole o jiných významech jsme měli možnost vidět příklad spojky *sans que* + *ind*, která vyjadřovala negativní podmínku, zde vidíme redukovanou spojku *sans que* + *subj* a její česky ekvivalent *pokud*. V praktické části zkusíme ověřit četnost konstrukce *sans* + *inf*, která by také vyjadřovala podmínku pomocí českého *pokud*.

4.7 Specifický překladový postup

V případě ustálených slovních spojení může být použit specifický překladový postup:

99. *Ça va **sans dire**, - To se rozumí samo sebou.*¹⁶⁷

Často se tak děje u ustálených slovních spojení, například v česko-francouzském slovníku jsou uvedeny příklady: *sans mot dire* ~ *bez hlesu*¹⁶⁸/*beze slov(a), mlčky*¹⁶⁹, *sans broncher* ~ *bez hnutí*¹⁷⁰/*bez vzpírání, aniž by (kdo) hnul brvou*¹⁷¹, *Sans déconner !* ~ *Vážně!, Fakt!*¹⁷² atd. V praktické části se budeme věnovat jak specifickému překladovému postupu, tak ustáleným slovním spojením, konkrétně také konstrukci *sans mot dire*.

¹⁶⁶ HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA, ref. 9, str. 654
¹⁶⁷ HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA, ref. 9, str. 654,
¹⁶⁸ VLASÁK, Václav. Francouzsko-český a česko-francouzský slovník: část francouzsko-česká. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997, 711 s. ISBN 80-04-14000-9., str. 590
¹⁶⁹ https://slovník.seznam.cz/preklad/francouzsky_cesky/sans%20mot%20dire
¹⁷⁰ op. cit. 168
¹⁷¹ https://slovník.seznam.cz/preklad/francouzsky_cesky/broncher
¹⁷² https://slovník.seznam.cz/preklad/francouzsky_cesky/d%C3%A9conner

II. Praktická část

1. Metodologie

Analýza konstrukce *sans* + *inf* probíhá na základě dat z korpusu InterCorp v14- French a zarovnaném korpusu InterCorp v14-Czech. K vyhledání byl použit pokročilý dotaz `[lemma="sans"][]{}{0,3}[tag="VER:infi"]`. Interval slouží k tomu, aby se ve výsledcích objevily také výrazy typu „*sans lui dire*“, kdy je mezi *sans* a infinitiv vložen další komponent.

Tabulka 1 Frekvence konstrukce *sans* + infinitiv v jednotlivých subkorpusech korpusu InterCorp v14 - podle textového typu a subkorpusu

Filtr	text.tdtype	Freq	i.p.m.
1	p / n fiction	14 375	692,78
2	p / n subtitles	6 679	202,34
3	p / n discussions - transcripts	5 471	287,97
4	p / n legal texts	3 489	111,65
5	p / n journalism - commentaries	3 228	369,77
6	p / n nonfiction	1 760	472,82
7	p / n religious	348	389,38
8	p / n journalism - news	204	201,31
9	p / n drama	57	435,5
10	p / n other	38	399,92

Filtr	text.group	Freq	i.p.m.
1	p / n Core	16 230	657,14
2	p / n Subtitles	6 679	202,34
3	p / n Europarl	5 471	287,97
4	p / n Acquis	3 489	111,65
5	p / n Syndicate	2 293	368,6
6	p / n PressEurop	1 139	323,37
7	p / n Bible	348	389,38

Tabulky výše ukazují frekvenci vztahenou k typu textu. Nejvyšší relativní frekvenci zastoupení tohoto výrazu má textový typ *fiction*. Skupina textů *Subtitles*, *Europarl*, *Acquis* vedle *Core* tvoří také poměrně podstatnou část výskytů, kterou jsme ale do analyzovaného podkorpusu nezahrnuli. Textové typy *Europarl* a *Acquis* jsou obsahově uniformní a nabízí nízkou variabilitu výskytů. Pozitivním filtrem je možné se podívat na výskyty přímo v jednom textovém typu a na jejich frekvenci. Na ukázkou vidíme frekvenci konstrukce *sans* + *inf* v *Acquis* a můžeme si všimnout, že rozdíl ve frekvenci prvního a čtvrtého či desátého výskytu je velmi významný. Pro porovnání vidíme vyfiltrovanou frekvenci z *fiction* a rozdíl není tak markantní. Dále je také důležitý počet výsledků a rozmanitost zastoupených lemmat, v *Acquis* máme k analýze pouze 838 lemmat, ve *fiction* 4423.

Tabulka 2 Frekvence lemmat v podkorpusu Acquis

1 / 17 (celkem: 838 položek) Sdílet tabulku:				
Filtr	lemma	Freq	i.p.m.	
1	p / n	sans tarder	504	4,25
2	p / n	sans être	213	1,8
3	p / n	sans avoir	163	1,37
4	p / n	sans tenir	81	0,68
5	p / n	sans empêcher	71	0,6
6	p / n	sans devoir	63	0,53
7	p / n	sans porter	62	0,52
8	p / n	sans toutefois modifier	42	0,35
9	p / n	sans compromettre	36	0,3
10	p / n	sans oublier	36	0,3

Tabulka 3 Frekvence lemmat v typu Fiction

1 / 89 (celkem: 4 423 položek) Sdílet tabulku:				
Filtr	lemma	Freq	i.p.m.	
1	p / n	sans avoir	479	4,04
2	p / n	sans être	312	2,63
3	p / n	sans savoir	298	2,51
4	p / n	sans compter	281	2,37
5	p / n	sans parler	278	2,34
6	p / n	sans rien dire	275	2,32
7	p / n	sans faire	254	2,14
8	p / n	sans dire	242	2,04
9	p / n	sans bouger	238	2,01
10	p / n	sans cesser	151	1,27

Po fiction druhou nejzastoupenější skupinou v počtu konstrukce *sans + inf* je *Subtitles*. Tomuto textovému typu jsme se v analýze vyhnuli kvůli specifickému překladu titulků z jednoho do druhého jazyka. Překlad titulků většinou nebývá úplně přesný, nejedná se o profesionální překlady, a text se přizpůsobuje rozsahu prostoru pro titulky. Níže můžeme vidět, že materiál tohoto textového typu není vhodný pro hledání protějšků ke konstrukci *sans + inf*.

Tabulka 4 Ručně vybraný vzorek ze Subtitles

InterCorp v14 - French ☒	InterCorp v14 - Czech ☒
- Sans rire , je peux être cool .	-Buffalo Soldiers-- Sakra , já umím být klidnej .
La police regardait sans rien faire .	-Shooting Dogs-- No sakra !
J' espère que ce n' est pas sans espoir ? Entrer dans les détails serait déplacé de ma part .	-Miss Pettigrew Lives for a Day-- Snad to není ještě definitivní .
- Sans vous offenser .	-8MM-- - Nic osobního .
J' en laisse passer un sans payer . Faut partir , faire des études .	-Cidade de Deus-- Jeden zaplatte a druhý podlezte .

Z toho důvodu je subkorpus vytvořený za účelem analýzy konstrukce *sans + inf* omezen pouze na textový typ fikce a zdrojový jazyk francouzština, abychom omezili nepřesnosti v překladu z jiného zdrojového jazyka.

Rozsah tohoto subkorpusu je 8 924 739 tokenů a po zadání dotazu jsme obdrželi 6465 výskytů konstrukce *sans + inf*. Z tohoto počtu je manuálně analyzováno 400 výskytů, které byly náhodně vybrány a poté z nich byly ručně odstraněny „šumy“, tj konstrukce nevyhovující našim požadavkům.

Abychom pokryli co nejvíce možných výskytů, dotaz upraven tak, aby umožňoval vyhledat i takové případy s intervalem tří lemmat mezi *sans* a infinitivem (např. *sans lui faire*). To samozřejmě dává prostor i šumovým výskytům, ve kterých se *sans* nepojí s infinitivem (*sans doute le faire...*). V počtu 400 analyzovaných výsledků, 27 nespĺňovalo naše požadavky. Finální kvalitativní analýza proběhla tedy na počtu celkem 373 výskytů.

2. Celková charakteristika analyzovaného vzorku

Celková analýza se zaměřuje na tři faktory: pozice vůči řídicímu slovesu, tvar *sans + inf* a překladový ekvivalent konstrukce. Pozici konstrukce *sans + inf* určujeme vzhledem k řídicímu slovesu této konstrukce, může být v antepozici, postpozici či v interpozici – vložené mezi podmět a přísudek. Francouzština má poměrně stabilní větnou strukturu *sujet - verbe - objet*, na rozdíl od češtiny, kde je slovosled flexibilnější. *Sans + inf* ve francouzštině má tendenci být postponováno za řídicím slovesem, což není překvapivé, jelikož se většinou jedná o jeho adjunkt.

Ze 373 analyzovaných konstrukcí, 313 je v postpozici za řídicím slovesem. V interpozici je pouhých 6 výskytů a žádný z nich není do češtiny přeložen příslovcem či přídavným jménem. V antepozici se nenachází celkem 50 konstrukcí, které jsou také v češtině vyjádřeny jinak, než přídavným jménem a příslovcem. Přílohy 1-3 graficky znázorňují výsledky tabulky č. 5 se zaměřením na pozici *sans + inf*.

Tabulka 5 Analýza všech protějšků konstrukce *sans + infinitiv* - pozice

Sans + inf Ekvivalent	Pozice				Celkový součet
	ante	inter	post	spec	
prefix	27	1	127	3	158
předložka	9	2	49	1	61
přídavné jméno			3		3
příslovce	1		26		27
spojka	6	2	75		83
transl	7	1	33		41
Celkový součet	50	6	313	4	373

Dalším důležitým faktorem je tvar infinitivu. Z 373 infinitivů je pouze 10 ve tvaru složeném a 363 ve tvaru jednoduchém. *Sans + infinitiv minulý* do češtiny není

přeložen jedinkrát předložkovou konstrukcí, přídavným jménem či příslovcem, nejčastěji ho překládáme větou vedlejší, abychom zachovali vyjádření předčasnosti.¹⁷³ Infinitiv v této konstrukci je převážně přítomný.¹⁷⁴

Tabulka 6 Analýza konstrukce *sans + infinitiv* - Tvar infinitivu

Sans + inf Ekvivalent	Tvar		Celkový součet
	jedn. slož.		
prefix	157	1	158
předložka	61		61
přídavné jméno	3		3
příslovce	27		27
spojka	76	7	83
transl	39	2	41
Celkový součet	363	10	373

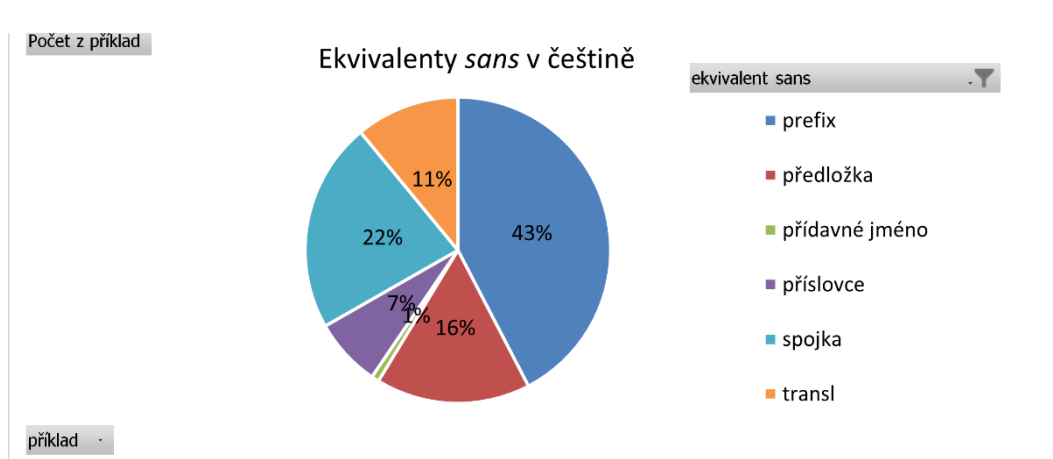
Třetím analyzovaným faktorem bylo vyjádření francouzského *sans*. Hodnota infinitivu v každém příkladu je jiná, tedy až na ustálená slovní spojení, která se opakovala, z toho důvodu je nutno se zaměřit na to, co mají všechny konstrukce společné – vyjádření záporu.

Nejčastější protějšek k francouzskému *sans + inf* je vyjádřen prefixem – tj. slovesem se záporným prefixem *ne-*, a to ze 43 %. Druhý nejčastější způsob překladu je věta vedlejší se zápornou spojkou, který se objevuje z 22 %. 16 % případů je přeložených předložkovou konstrukcí, 7 % příslovcem a zbylých 11 % specifickým překladovým postupem. 1 % případu je přeloženo přídavným jménem s prefixem *ne-*, kterému se ve kvalitativní analýze budeme věnovat v rámci specifických ekvivalentů. Nyní se na všechny tyto kategorie podíváme podrobně v kvalitativní analýze a uvedeme si k nim vybrané příklady.

¹⁷³ Příloha 4

¹⁷⁴ Příloha 5

Obrázek 1 Graf zastoupení všech ekvivalentů konstrukce *sans* + infinitiv

3. Analýza vzorku konstrukce *sans* + *inf* a jejich protějšků v češtině

V kvalitativní analýze si ukážeme různé ekvivalenty konstrukce *sans* + *inf*, jak se mezi sebou formálně i významově liší a jaké jsou jejich syntaktické vlastnosti a významy.

3.1. Záporné sloveso

Nejčastějším ekvivalentem *sans* + *inf* je záporné sloveso. Toto sloveso bývá nejčastěji koordinováno se slovesem řídicím v originální verzi a stává se součástí několikanásobného přísudku. Nejčastější koordinační spojkou je *a*, *a ani* a *ani*.

Tabulka 7 Analýza protějšku vyjádřeného záporným slovesem

Záporné sloveso	Pozice				Celkový součet
	ante	inter	post	spec	
Tvar					
jedn.	27	1	126	3	157
slož.			1		1
Celkový součet	27	1	127	3	158

Proces simultaneity těchto dvou dějů bývá také často podtrženo příslovcem *přítom*, jako to můžeme vidět na následujícím příkladu.

100. *M. Ruche éminça deux échalotes , toujours sans verser une larme, versa le verre d' huile dans la cocotte et régla le feu . (Guedj, Denis, Le Théorème du perroquet, 2000) - Pan Ruche nakrájel na drobno dvě šalotky a neprolil přitom ani slzičku. Pak nalil do hrnce olej a ztlumil plamen. (Fabianová, Viera, Papouškův teorém, 2000)*

Sans + inf nejen odkazuje na simultánní děje, ale také je dává do opozice. Tato opozice, ve které děj infinitivu nenastal během děje řídicího slovesa může být podtržena spojkou *ani*, v příkladu 101. ve stupňovacím poměru k větě hlavní, nebo odporovací spojkou *ale* v příkladu 102.

101. *Mondo continuait à chercher Dadi partout, sans se reposer. (Le Clézio, Jean-Marie Gustave, Mondo et autres histoires, 1978) Mondo Dadiho nepřestával hledat, ani si neodpočinul. (Mensdorf-Pouilly, Lucie, Mondo a jiné příběhy, 2001)*

102. *Mais bien souvent, étendus sous un pin entouré de broussailles — car, comme les bêtes sauvages , nous voulions voir sans être vus, nous bavardions , à voix basse , pendant des heures . (Pagnol, Marcel, Souvenirs d'enfance, 1995) Často však jsme se natáhli pod borovici obrostlou houštím-jako divoká zvířata jsme chtěli vidět, ale nebýt viděni-a tiše jsme si celé dlouhé hodiny povídali. (Musilová, Eva, Jak voní tymián, 2000)*

V příkladu 103. můžeme vidět rétorickou figuru, ve které se opakuje sloveso *voir* v činném i trpném rodě. Další spojka vyjadřující vztah odporovací je *však*, která se také pojí se slovesem v záporném tvaru. Proces simultaneity dvou dějů je opět vyjádřen příslovcem *přitom*, viz př. 104.

103. *Il se permit de somnoler, sans changer de position, assis contre l' arbre. (Boulle, Pierre, Le pont de la rivière Kwai, 1958) - Dovolil si lehké podřimování, nezměnil však přitom pozici a zůstal sedět opřený o strom. (Šup, Josef, Most přes řeku Kwai, 2000)*

V analýze se také objevuje spojka podřadicí *aby*, která vyjadřuje vztah účelový. V tomto případě není negován účel, ale pouze děj.

104. *Elle éteignit la lampe sans le déranger.* (Japrisot, Sébastien, *La dame dans l'auto avec des lunettes*, 1998) - *Opatrně zhasla světlo, aby ho nerušilo, a vzápětí také usnula.* (Beková, Anna, *Dáma v autě s brýlemi a puškou*, 2000)

V teoretické části jsme uvedli hypotézu, že by konstrukce *sans+ inf*, díky svému vztahu ke konstrukci *sans que*, mohla vyjadřovat také podmínku. V příkladu 105. je infinitivní konstrukce *sans paraître* přeložena záporným slovesem *nechcete vypadat* ve vedlejší větě podmínkové se spojkou podřadicí *pokud*. Komplement infinitivní konstrukce je poté v češtině vyjádřený větou vedlejší příslovečnou.

105. *Il avait envie de lui faire ôter ses lunettes mais on ne peut pas demander cela, surtout à une femme, sans paraître jouer les durs d' un feuilleton télé.* (Japrisot, Sébastien, *La dame dans l'auto avec des lunettes*, 1998) - *Měl chuť ji požádat, aby si sundala brýle, ale to člověk nemůže udělat, hlavně vůči ženě ne, pokud nechce vypadat, že si hraje na drsnáka z televizního seriálu.* (Beková, Anna, *Dáma v autě s brýlemi a puškou*, 2000)

Dále jsme se domnívali, že *sans + inf* může také vyjadřovat vedle podmínky také přípustku. Vedlejší věta přípustková může být vyjádřena například spojkou *ačkoli*, jako je tomu v příkladu 106. Ve francouzštině vidíme juxtapozici dvou infinitivních konstrukcí, které jsou ještě navíc v antepozici před řídicím slovesem, v češtině vyjádřené dvěma koordinovanými zápornými větami ve vztahu stupňovacím.

106. *Sans bouger de sa table de travail, sans même lâcher l' outil avec lequel il biseautait une glace, l' artisan me fit signe de m' asseoir à côté de lui .* (Assouline, Pierre, *La cliente*, 1998) - *Ačkoli se ani nezvedl od pracovního stolu, a dokonce ani nepřestal s fazetováním zrcadla, pokynul mi, abych si přisedl.* (Martínek, Lubomír, *Zákaznice*, 2000)

Tyto příklady nám potvrzují, že konstrukce *sans + inf* může také vyjadřovat podmínku či přípustku.

Záporné sloveso nemusí být nutně ve tvaru určitém, ale i ve tvaru neurčitém, například se může jednat také o infinitiv (př. 107.) či přechodník (př. 108.)

107. *Lullaby pensait que c' était bien de marcher comme cela, au soleil et dans le vent, sans savoir où elle allait. (Le Clézio, Jean-Marie Gustave, Mondo et autres histoires, 1978) - Bylo jí to příjemné, jen tak jít, na sluníčku a ve větru, a nevědět kam. (Mensdorf-Pouilly, Lucie, Mondo a jiné příběhy, 2001)*

108. *Sur question de Michaud, il eut un mouvement des épaules, marquant l' hésitation et la fatigue, puis il répondit d' un débit uni, sans lever les yeux. (Aymé, Marcel, Le chemin des écoliers, 1980) - Na Michaudovu otázku trhl rameny, aby naznačil zaváhání a únavu, a pak odpověděl jedním dechem, nezvedaje oči. (Lavalová, Magdaléna, Cesty školáků, 1994)*

V příkladu 108. poznamenáváme přechodník přítomný, který sám o sobě vyjadřuje současnost s dějem přísudku a zde je součástí několikanásobného příslovečného určení způsobu.

Záporné sloveso jako ekvivalent konstrukce *sans + inf* je významově velice variabilní, vyjadřuje zejména simultánní děj, který může být zdůrazněn příslovcem *přítom*, také může označovat opozici, účel, podmínku a přípustku. Nachází se v činném i trpném rodě, kromě určitého slovesného tvaru také ve tvaru neurčitém, například infinitivu nebo přechodníků

3.2.Spojka *aniž*

Konstrukce *sans + inf* bývá téměř v každém čtvrtém případě do češtiny přeložena spojkou *aniž*. Tudíž je tato spojka jednoznačně na prvním místě vyjádření negace samotnou spojkou, jelikož se tato spojka nepojí s negativním slovesem, sama je nositelkou negace (viz 2.1.6, 4.2.1), podobně, jako je spojka *než*, o které se také budeme krátce bavit.

Z výsledků můžeme vidět, že spojka *aniž* pokrývá všechny tvary a pozice. Z 81 výskytů nahrazuje konstrukci *sans + inf* v 73 případech v postpozici, šestkrát v antepozici a dvakrát v interpozici. Také oproti jiným ekvivalentům nejčastěji nahrazuje konstrukci s infinitivem ve složeném tvaru a to celkem sedmkrát. Pojdme se podívat na několik ukázkových příkladů.

Tabulka 8 Analýza ekvivalentu "aniž"

Aniž Tvar	Pozice			Celkový součet
	ante	inter	post	
jedn.	6	2	66	74
indikativ	3	2	50	55
kondicionál	3		16	19
slož.			7	7
indikativ			7	7
Celkový součet	6	2	73	81

Jako první se podíváme na příklad, kdy se *sans + inf* ve francouzštině nachází v antepozici, v češtině následujícího příkladu pak dochází ke změně větného členění. V českém překladu je dodržena větoslovná stejnorodost, obě věty vyjadřují děj v minulosti. Obsah věty vedlejší klade do pozice děj nenastalý vůči ději ve větě hlavní. *Depuis peu* vyjadřuje časový úsek a infinitní konstrukce je součástí několikanásobného příslovečného komplementu předcházející jádro věty.

109. *Depuis peu, sans prévenir Colin, celui-ci avait changé son bureau de place. (Vian, Boris, L'écume des jours, 2013) - Ten nedávno stůl přemístil, aniž o tom Colina uvědomil. (Horečka, Svatopluk, Pěna dní, 1994)*

Další příklad demonstruje *sans + inf* v interpozici, tj. vložené mezi podmět a přísudek, i zde překladatel zachoval větné členění. Vedlejší věta vyjadřuje negativní záměr.

110. *Ainsi M. le proviseur, sans daigner prononcer une condamnation, pouvait la faire tomber d' un seul mot, comme il suffît parfois de l' écho d' un souffle pour déclencher une avalanche ... (Pagnol, Marcel, Souvenirs d'enfance, 1995) - Tak pan ředitel, aniž ráčil vynést rozsudek, mohl jej*

uvalit jediným slůvkem, jako někdy stačí jen ozvěna dechu rozpoutat lavinu
... (Musilová, Eva, *Jak voní tymián*, 2000)

V teoretické části jsme si říkali, že *sans + inf* vyjadřuje průvodní děj, tedy děj simultánní s dějem věty hlavní. Toto je ukázkově vidět na následujícím příkladu, kdy je simultánnost podtržena příslovcem *přitom*.

111. *Il répond, sans la regarder ni Mathilde: (Japrisot, Sébastien, Un long dimanche de fiançailles 2004) - Odpoví, aniž se přitom na ni či na Mathildu podívá: (Sysalová, Veronika, Příliš dlouhé zásnuby, 2005)*

Sans+inf může také vyjadřovat komentář mluvčího ke své výpovědi, jako tomu je v příkladu 112. Konstrukce je ve francouzštině vložena mezi přísudek a p.u. místa a komentuje děj slovesa věty vedlejší, za kterým je postponován. V češtině se vztahuje věta s *aniž* k větě vložené.

112. *Joseph rendait compte à ma mère d'une visite qu'il avait faite - sans me le dire - au lycée: il avait longuement vu Socrate . (Pagnol, Marcel, Souvenirs d'enfance, 1995) - Josef vykládal mamince o své návštěvě na gymnáziu-byl tam, aniž mi co řekl; dlouho mluvil se Sokratem.*
(Musilová, Eva, *Jak voní tymián*, 2000)

Dále uvidíme příklad, který nevyjadřuje ani tak děj či komentář, jako spíše způsob charakterizující děj slovesa, jedná se většinou o idiomy, jejich význam nelze odvodit od významů slov, ze kterých se skládá, jako je zde například *perdre la face*, který v češtině odpovídá idiomu *ztratit tvář*.

113. *C' était sans réplique: il dut se replier , mais il le fit sans perdre la face : (Pagnol, Marcel, Souvenirs d'enfance, 1995) - Na to nebyla odpověď: musel couvnout , ale učinil to, aniž ztratil tvář : (Musilová, Eva, Jak voní tymián, 2000)*

Pro lepší představu můžeme říct: „...ale učinil to tím způsobem, že neztratil tvář.“

Viděli jsme různé významy konstrukce *sans* s jednoduchým infinitivem vyjádřené spojkou *aniž*, pojďme se tedy podívat na příklady se složeným infinitivem.

V následujícím příkladu překladatelka zachovala větné členění včetně slovesných způsobů a časů. Překladovým ekvivalentem minulých infinitivů jsou věty vedlejší, jejichž sloveso je v indikativu minulého času. Věty vedlejší jsou v poměru slučovacím koordinované spojkou *a*, stejně jako jsou koordinované infinitní konstrukce ve francouzštině. Významově jsou infinitivy/slovesa věty vedlejší protikladné a označují nenastalý děj v minulosti.

114. *Enfin, quand je dis « on », je devrais dire « moi et quelques autres », car la plupart des gens émergent de Proust ou de Simenon dans un état identique, sans avoir perdu une miette de ce qu' ils étaient et sans avoir acquis une miette supplémentaire . (Nothomb, Amélie, Hygiène de l'assassin, 2001) - Ovšem když říkám ' my ', měl bych správně říct ' já a několik málo dalších', protože většina lidí vyjde z Prousta, nebo ze Simenona ve stejném stavu, **aniž ztratili** jediný drobek toho, čím byli předtím, a **aniž jediný získali**. (Fialová, Jarmila, Vrahova hygiena, 2001)*

115. *Je comptais faire la conversation avec Lili, pour qui ma mère avait installé une paillasse dans ma chambre: mais il avait un peu « forcé » sur le vin cuit, que mon père connaissait mal, et s' endormit sans avoir eu la force de se déshabiller . (Pagnol, Marcel, Souvenirs d'enfance, 1995) - Počítal jsem, že si pohovořím s Lilim, pro kterého maminka připravila slamník v mém pokoji; ale Lili si trochu víc " přihnul " vařeného vína, které tatínek dobře neznal, a usnul, **aniž měl sílu se svléknout**. (Musilová, Eva, Jak voní tymián, 2000)*

Předčasnost, kterou minulý infinitiv vyjadřuje, lépe vystihuje příklad číslo 115. Zde děj vyjádřený větou vedlejší vyjadřuje to, co se nestalo, před dějem věty řídící. Mohli bychom tuto větu interpretovat takto: „...předtím, než usnul, neměl sílu se svléknout.“

4.7.1 Indikativ a kondicionál

V teoretické části jsme se dozvěděli, že se spojkou *aniž* se pojí zpravidla oznamovací způsob (viz 2.1.6.). Cílem je zachovat jejich větoslovnou stejnorodost, tedy ve větě vedlejší musí být užito sloveso ve stejném způsobu, jako sloveso ve větě řídicí. Dovolila jsem si během analýzy překladových ekvivalentů u spojky *aniž* poznamenat, jaký slovesný způsob je ve větě použit a z dat plyne, že téměř jedna čtvrtina vět vedlejších uvedených spojkou *aniž* se pojí s kondicionálem. Je tomu tak u 19 z 81 výsledků. Tomuto problému věnujeme pouze krátký komentář. Zde můžeme vidět ukázkový příklad nevhodného užití kondicionálu, přestože ve větě řídicí je sloveso v indikativu. I ze sémantického hlediska není podmiňovací způsob na místě, jelikož děj této věty není ničím podmíněný, spíše se jedná o situaci očekávanou, ale nenastalou. Mohli bychom v tomto případě *aniž by* naradit například spojkovou konstrukcí *a ani*.

116. *Mon chat est sorti sans accorder un regard à son bol. (Sarn, Amélie, Elle ne pleure pas, elle chante 2002) - Kočka vyšla ven, **aniž by věnovala misce jediný pohled.** (Prošková, Andrea, Nepláče, zpívá, 2004)*

Spojka *aniž* je velice variabilní ekvivalent konstrukce *sans + inf*, nahrazuje ji v jakékoli pozici či tvaru, ovšem co se týče významu, vyjadřuje pouze okolnosti nenastalé v současné či předčasné ději řídicího slovesa. Tento ekvivalent není významově tak variabilní, jako vyjádření záporným slovesem. Je ale třeba upozornit, že na rozdíl od záporného slovesa v koordinaci s protějškem zdrojového řídicího slovesa zachovává vedlejší věta se spojkou *aniž* nejen význam zdrojové konstrukce (negativní průvodní okolnost), ale také hierarchizaci informací.

3.3.Spojka než

Další příklady jsou zajímavé spojkou *než*, která se ve funkci nositele negace objevuje pouze dvakrát. Uvedeme oba příklady a můžeme na nich pozorovat mírný

významový rozdíl. *Než* je podřadicí spojka, která vyjadřuje vztah časový.¹⁷⁵ V následujícím příkladu věta uvedená touto spojkou vyjadřuje dvě věci pro nás důležité – předčasnost a děj nenastalý.

117. *Ah, mon chéri, pourquoi m'as-tu renvoyé sans me laisser le temps de te raisonner? (Cohen, Albert, Belle du Seigneur, 2000) - Ach, synku, proč jsi mě vyprovodil, než jsem tě dokázal přivést k rozumu? " (Ondrušková, Alena; Janů, Marie, Milá Páně, 2007)*

V příkladu č. 118 spojka *než* nenaznačuje děj nenastalý, ale spíše vyjadřuje časové omezení předcházejícího děje. Toto je také naznačeno nedokonavým slovesem *točili* a dokonavým slovesem *podařilo*. V tomto druhé příkladu ale dochází v překladu k významovému posunu, protože děj vyjádření ve zdrojové větě konstrukcí *sans + Inf* je v češtině představen nikoli jako negativní průvodní okolnost, ale jako realizovaný děj (v návaznosti na následující kontext). Jako u spojky *aniž*, *než* se také pojí se slovesem v kladném tvaru.

118. *Ils avaient perdu du temps devant un amas de roches qui barrait une partie du cours d' eau , formant en amont un vaste et lent tourbillon , dans lequel ils avaient tourné en rond pendant plusieurs minutes , sans pouvoir regagner le courant . (Boulle, Pierre, Le pont de la rivière Kwai, 1958) - U skupiny skal, která sahala až do poloviny toku, je voda vtáhla do pomalého, ale mohutného víru, v němž se točili dokola a ztráceli čas, než se jim zase podařilo dostat se do proudu. (Šup, Josef, Most přes řeku Kwai, 2000)*

Spojka *než* není tak frekventovaná jako spojka *aniž*, také se pojí se slovesem v kladném tvaru, ale vyjadřuje pouze časové omezení předcházejícího děje.

¹⁷⁵ GREPL, Miroslav et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1995, 800 s. ISBN 80-7106-134-4, str. 354

3.4. Předložka *bez*

Třetím nejpoužívanějším způsobem, jak do češtiny nahradit konstrukci *sans* + *inf* je za použití předložky *bez* s nominálním syntagmatem jako ekvivalentem infinitivu (viz 4.4.). Z 373 výskytů 61 je přeloženo předložkovou konstrukcí. Z tabulky 9 můžeme vyčíst, že předložková konstrukce je ekvivalentní pouze pro konstrukce s jednoduchým tvarem infinitivu. 49 případů nahradilo konstrukci *sans* + *inf* v postpozici, 9 v antepozici a 2 v interpozici. Také máme v tabulce u pozic sloupeček navíc se zkratkou *spec.* pro *speciální*. Takto je označen příklad s nominální větou, tudíž nebylo možné určit pozici vůči přísudku, což se například u konkurenční spojky *aniž* nemůže v gramaticky správné větě stát.

Tabulka 9 Analýza ekvivalentu "bez"

Bez	Pozice				Celkový součet
	ante	inter	post	spec	
Tvar					
jedn.	9	2	49	1	61
Celkový součet	9	2	49	1	61

3.4.1. Nominalizace

Nominalizace je proces, který nahrazuje větu se slovesem ve tvaru určitém syntaktickou skupinou, jejímž jádrem je některý z tvarů tvořených od téhož slovesa. Tento tvar si zachovává některé morfosyntaktické vlastnosti slovesa, ale postrádá finitní morfologii a získává morfologii jinou. Nejčastěji se jedná o infinitiv, dějové substantivum, participium či přechodník.¹⁷⁶ Nás budou primárně zajímat dějová substantiva.

Dějové substantivum bývá odvozeno různými příponami a označuje například nějakou událost, děj, stav, výsledek děje apod. Dějová substantiva mohou být jak abstraktní, tak konkrétní a nemusí označovat pouze děj a jeho výsledek, ale

¹⁷⁶ KARLÍK, Petr. *Nominalizace*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/NOMINALIZACE> (poslední přístup: 24. 6. 2023)

také například okolnosti s dějem spjaté jako jsou osoby, místa, nástroje a pomůcky či jiné konkrétní předměty a abstraktní jevy. Zkrátka mohou vyjadřovat celou škálu okolností. Mezi dějová substantiva patří také substantiva verbální, viz příklad 119. V tomto příkladu označuje abstraktní jev odvozený od slovesa *répondre* fr. *répondre*¹⁷⁷: *répondre* ~ *odpovědět* → *odpověď*, *sans répondre* = *bez odpovědi* *genitiv*.

119. **Sans répondre**, je regardai l' objet incriminé. (Schmitt, Éric-Emmanuel, *L'Evangile selon Pilate*, 2000) - **Bez odpovědi** jsem hleděl na inkriminovaný objekt. (Obstová, Zora; Beguivinová, Helena, *Evangelium podle Piláta*, 2005)

V příkladu č. 120. je infinitní konstrukce *sans bouger* přeložena předložkovou konstrukcí s verbálním substantivem *hnutí*. Verbální substantivum bývá odvozené od slovesa příponou -ní/-tí a označuje primárně děj či stav.¹⁷⁸ V tomto případě je *hnutí* odvozeno od slovesa *hnout*, které v česko-francouzském slovníku najdeme přeloženo slovesem *bouger*¹⁷⁹. Proces je tedy následující: *bouger* ~ *hnout* → *hnutí*, *sans bouger* = *bez hnutí* *genitiv*.

120. *Il y resta appuyé sans bouger pendant un long moment, hésitant, incertain.* (Vargas, Fred, *Pars vite et reviens tard*, 2004) - *Zůstal tam hodnou chvíli opřený bez hnutí, váhající, nejistý.* (Kybal, Tomáš, *Uteč rychle, vrať se pozdě*, 2003)

V některých případech je substantivum dále rozvíjeno, například přídavným jménem, jako v příkladu 121. Zde se spíše než o proces lexikalizace jedná pouze o

¹⁷⁷ VLASÁK, Václav. *Francouzsko-český a česko-francouzský slovník*: část česko-francouzská. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997, 922 s. ISBN 80-04-26158-2. str. 341

¹⁷⁸ DVOŘÁK, Věra. *Verbální substantivum*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: [https://www.czechency.org/slovník/VERBÁLNÍ SUBSTANTIVUM](https://www.czechency.org/slovník/VERBÁLNÍ_SUBSTANTIVUM) (poslední přístup: 16. 7. 2023)

¹⁷⁹ VLASÁK, Václav. *Francouzsko-český a česko-francouzský slovník*: část česko-francouzská. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997, 922 s. ISBN 80-04-26158-2. str. 130

volnější překlad, jelikož slovní spojení *bez jediného mrknutí* není časté.¹⁸⁰ V češtině dochází k mírnému významovému posunu: pokud by předložková fráze nebyla oddělena čárkou, a tedy zdůrazněna, bylo by možné použít v češtině spojení *bez mrknutí* (*Lalla se na něho dál bez mrknutí dívá*). V pozici na konci věty, navíc po oddělení čárkou, je ale nutné konstrukci rozšířit adjektivem *jediný* (*bez jediného mrknutí*):

121. *Lalla le regarde toujours fixement, sans ciller.* (*Le Clézio, Jean-Marie Gustave, Désert, 1980*) - *Lalla se na něho dál upřeně dívá, bez jediného mrknutí.* (*Fryčová, Magdalen, Poušť, 1996*)

Jedním speciálním případem je č. 122. ve kterém nedochází k nominalizaci, ale k redukci slovesa, a tudíž zůstává pouze komplement vázaný na infinitiv, který se v českém ekvivalentu promítne v předložkové konstrukci:

122. *Mais quand même ... 220 euros pour un seul repas et sans compter les vins, c' était vraiment débile, non?* (*Gavalda, Anna, Ensemble, c'est tout, 2006*) - *Ale stejně ... 220 eur za jídlo bez vína ... to bylo opravdu hodně.* (*Prokop, Josef, Prostě spolu, 2006*)

V dalším příkladu můžeme vidět kombinaci dvou předešlých jevů, eliminace francouzského infinitivu *échanger* způsobí to, že na místě substantiva v předložkové konstrukci je komplement tohoto infinitivu, který je v češtině navíc rozvitý jiným komplementem. V obou zmíněných příkladech tak dochází k tzv. *dépouillement*, které je v překladech z francouzštiny do češtiny (ale také do angličtiny) časté:

¹⁸⁰ Lze ověřit například v korpusu: Korpus: syn2020, Dotaz: [word="bez"][word="jediného"][word="mrknutí"], Výskytů: 14|i.p.m.: 0,11 (vztaženo k celému korpusu), ARF: 4,62

123. « Ensemble, **sans échanger un mot**, à l' aide de la corde bien tendue , ils mesurèrent la distance séparant le pieu de la base de la pyramide . (Guedj, Denis, *Le Théorème du perroquet*, 2000) - **Bez jediného slova** změřili napnutým provázkem vzdálenost, dělicí kolík od základny pyramidy. (Fabianová, Viera, *Papouškův teorém*, 2000)

Substantivum v předložkové konstrukci nemusí být vždy výsledkem nominalizace, může dojít k posunu významu nebo k jeho ztrátě. Takovému procesu pak říkáme lexikalizace.

3.4.2. Lexikalizace

Lexikalizace je proces, při kterém se skupina slov mění v ustálený komplex s jednotným významem.¹⁸¹ V následujících příkladech uvidíme jako ekvivalent konstrukce *sans + inf* slovní spojení, které je možné částečně považovat za výsledek takového procesu; konkrétně se jedná o spojení *beze slova*. Ve francouzštině však zdrojová infinitivní konstrukce ustrnulá není.

124. *Fix, sans prononcer une parole, regardait Mr. Fogg, et il eût été difficile d' analyser les impressions qui se combattaient alors en lui . (Verne, Jules, Le tour du monde en quatre-vingt jours, 1873) - Fix hleděl na pana Fogg a beze slova a bylo by těžké rozebrat dojmy, které se v něm navzájem svářily. (Pospíšil, Josef, Cesta kolem světa za osmdesát dní, 1971)*

V příkladu 124. je také zajímavá interpozice *sans + inf* mezi podmět a přísudek. Z 61 příkladů s ekvivalentní předložkou *bez* jsou pouze dva případy, ve

¹⁸¹ HLADKÁ, Zdeňka, Lexikalizace. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. URL: <https://www.czechency.org/slovník/LEXIKALIZACE> (poslední přístup: 16. 7. 2023)

kterých je francouzská konstrukce v interpozici. Druhý příklad můžeme nalézt v kapitole o ustáleném slovním spojení *sans mot dire*.

125. *Mais je n' avais pas envie de perdre deux heures de vie : ils seraient venus me réveiller à l' aube , je les aurais suivis , hébété de sommeil , et j' aurais clamecé sans faire « ouf » ; (Sartre, Jean-Paul Le mur 1997) - Ale nechtělo se mi ztratit dvě hodiny života : za svítání by mě vzbudili , odvedli by mě , otupeného spánkem , a zhebl bych beze slova ; (Čermák, Josef; Musilová, Eva, Zed', 1992)*

V příkladu 125. můžeme vidět ve francouzštině vyjádření pomocí konstrukce *sans + Inf*, kde významově vyprázdněný infinitiv *faire* tvoří komplexní predikát s citoslovcem *ouf*, v češtině dochází ke ztrátě expresivního významu spojeného s citoslovcem, protože ekvivalentem konstrukce je předložková fráze *beze slova*. Více se budeme věnovat slovnímu spojení *beze slova* v kapitole o ustálených slovních spojení.

3.5. Příslovce

Je hned několik kritérií, podle kterých můžeme klasifikovat příslovce. Nás ovšem zajímá jejich sémantická klasifikace. Stejně jako příslovečné určení, je můžeme klasifikovat podle významu na příslovce místní, časové, způsobové, měrové, příčinnostní a další, které různě lexikálně vyjadřují okolnostní významy.¹⁸²

Tabulka 10 Analýza vyjádření příslovcem

Příslovce	Pozice		Celkový součet
	ante	post	
Tvar			
jedn.	1	26	27
Celkový součet	1	26	27

¹⁸² KARLÍK, Petr., Petr BISKUP, *Adverbium*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ADVERBIUM> (poslední přístup: 16. 7. 2023)

Mezi příklady nalezneme pouze jedno příslovce, které vyjadřuje *sans + inf* v antepozici. *Sans perdre une seconde* bychom do češtiny přeložili jako *neztratit ani vteřinu*, ovšem překladatel zvolil významově blízké časové příslovce *ihned*.

126. ***Sans perdre une seconde***, *son adversaire bondit sur lui et lui enfonça son poignard dans l'œil.* (Houellebecq, Michel, *La possibilité d'une île*, 2005) - Jeho soupeř na něho **ihned** skočil a zabodl mu dýku do oka. (Šotolová, Jovanka, *Možnost ostrova*, 2007)

Sans + inf vyjadřující průvodní děj do češtiny můžeme nahradit příslovcem vyjadřující způsob. Nalezneme mnoho příslovcí, u kterých můžeme pozorovat významový posun, který vznikl během překladu. Uvedeme si příklady v jejichž českém překladu se zcela vytratil význam francouzského infinitivu. Příslovce může být antonymem k francouzskému infinitivu, v př. č. 127: *flâner~ toulat se*¹⁸³→ *se presser*¹⁸⁴*antonymum* ~*spěchat*¹⁸⁵ →*uspěchaně adv.*

127. *Le jour s' était levé, tantôt bleu tantôt noir, les nuages venaient d'ouest et passaient sans flâner.* (Orsenna, Eric, *L'exposition coloniale*, 1988) - Rozednilo se, nebe střídavě modralo a černalo, od západu táhly mraky a **uspěchaně** odlétaly pryč. (Ebert-Zeminová, Catherine, *Koloniální výstava*, 2000)

Překladatel zvolil překlad příslovcem navzdory ztrátě významu, protože negativní sloveso ve větě vedlejší nebo hlavní je sice významově přesné, ale prodlužuje a přetěžuje větu, a předložková fráze není vždy lexikálně možná.

V příkladu 128. není příslovce antonymem k infinitivu, ale prošlo lexikalizací podobně jako jsme to viděli u předložkových konstrukcí.

¹⁸³VLASÁK, Václav. *Francouzsko-český a česko-francouzský slovník: část francouzsko-česká*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997, 711 s. ISBN 80-04-14000-9., str. 227

¹⁸⁴<https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/fl%C3%A2ner/34028>

¹⁸⁵VLASÁK, Václav. *Francouzsko-český a česko-francouzský slovník: část francouzsko-česká*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997, 711 s. ISBN 80-04-14000-9., str. 514

128. *J' ai hésité, puis j' ai répondu, sans rire: (Winckler, Martin, La maladie de Sachs, 1998) - Zaváhal jsem, a pak jsem mu **naprosto vážně** odpověděl : (Elišová, Klára, Sachsova nemoc, 2006)*

Jako poslední příklad v kapitole o příslovečných ekvivalentech si uvedeme příklad č. 129. na kterém můžeme demonstrovat další významový posun. Ve francouzském originále infinitiv charakterizuje dej průvodní nenastalý (*přibližovali se a přitom/ale neběželi*). Význam infinitivu se v překladu opět vytratil a negace se z infinitní konstrukce posunula k řídicímu slovesu (*ne-blížili*). Význam *sans courir* byl tedy volně přeložen jako *ne-... příliš rychle*.

129. *Les sauvages s' approchaient, sans courir, mais ils prodiguaient les démonstrations les plus hostiles . (Verne, Jules, Vingt mille lieues sous les mers, 1870) - Domorodci se **neblížili příliš rychle**, ale projevovali velmi nepřátelské úmysly. (Netušil, Václav, Dvacet tisíc mil pod mořem, 1976)*

Oproti větě vedlejší jsou příslovce omezena lexikálně, často nemohou vyjádřit děj francouzského infinitivu (simultánní s dějem řídicího slovesa) a omezi se pouze na vyjádření způsobu charakterizující řídicí sloveso. Kromě toho ve srovnání s určitými slovesy nebo i s dějovými substantivy úplně ztratila valenci.

3.6. Specifické ekvivalenty

Některé výskyty jsou do češtiny přeloženy specifickým překladovým postupem, a tudíž buď nezapadají do výše zmíněných skupin, vyskytují se zřídka, nebo se jejich ekvivalent v překladu zcela vytratil.

Následující příklad obsahuje dva překlady konstrukce *sans + inf*. V českém překladu příkladu 130. *sans être bizarre* zcela vypadne sloveso a zbude pouhý zápor vyjádřený částicí *ne*. Doplněk *bizarre* je pak přeložen českou výpůjčkou tohoto přídavného jména. Druhý případ *sans faire savant*, je výjimečný tím, že je to jeden z mála překladů ve formě příčestí v záporném tvaru, a k tomu ještě uveden spojkou *avšak*, která se objevuje velice zřídka. Tato spojka vyjadřuje opozici, příp. přípusťku, což odpovídá významu francouzské konstrukce, tj. nerealizaci

očekávané průvodní okolnosti (v tomto případě vlastnosti). Podobný jev jsme pozorovali v 3.1 a v 3.2.

130. *Bien bâti, musical, facile à prononcer, agréable à l'oreille, étrange sans être bizarre, scientifique sans faire savant* (Tournier, Michel *Célébrations*, 2002) - *Dobře stavěné, melodické, snadno vyslovitelné, příjemné na poslech, ale ne bizarní, vědecké, avšak nepůsobící učeně.* (Dvořáková, Věra; Fialová, Jarmila *Chvalořečení: eseje*, 2007)

V příkladu č. 131. vidíme opět kumulaci dvou infinitivních konstrukcí ve francouzštině. *Sans réfléchir* je do češtiny přeloženo významově přesnou předložkovou konstrukcí s dějovým substantivem (viz kapitola 3.4.1). Ovšem konstrukce *sans lâcher le livre* je oříšek. Francouzská konstrukce vyjadřuje pokračování děje, tedy progresivní aspekt (negativní význam slovesa *lâcher* je negován předložkou *sans*). V češtině je ekvivalentem absolutní konstrukce *s knihou v ruce*, která má pozitivní význam a vyjadřuje stav významově odpovídající francouzské zdrojové konstrukci.

131. *Alors, dès que je l'entendais ouvrir le frigo, « Ah quelles chiottes y a jamais rien dans cette foutue baraque ! » moi, automatiquement, sans réfléchir, sans lâcher le livre je me levais, je sortais dans le couloir, et j'entrais dans les cabinets au moment où elle sortait de la cuisine et pas question de m'en faire sortir si je ne voulais pas.* (Winckler, Martin, *La maladie de Sachs*, 1998) - *Neboli, jakmile jsem zaslechl, že otvírá ledničku – „Ach jo, do hajzlu, v týhle zasraný domácnosti nikdy nic není!“ – automaticky, bez rozmyšlení a s knihou v ruce jsem se zvedl, vyšel jsem do chodby a v momentě, kdy vykoukla z kuchyně, jsem nakráčel na záchod, odkud by mě nedostala ani heverem, pokud bych sám nechtěl.* (Eliášová, Klára, *Sachsova nemoc*, 2006)

Do kategorie *transl* jsou jakožto specifické překladové postupy řazeny také takové případy, kdy je infinitivní konstrukce v češtině zcela vynechána, jako je to v následujícím příkladu.

132. *Ça m' a donné la migraine, sans compter la colique , et comme je n' arrivais pas à dormir , j' étouffais à moitié , je me suis mis à la fenêtre , et ma fenêtre , monsieur , donne là . (Queneau, Raymond Pierrot, mon ami, 1945) - Rozbolela mě z toho hlava a taky břicho, a protože jsem nemohl spát a skoro se dusil, otevřel jsem okno, pánové, vede právě sem. “ (Linhartová, Věra, Můj přítel Pierot, 1965)*

Někdy během analýzy narazíme na příklady, které se vymykají analyzovaným tendencím. Jelikož pracujeme s překlady, které vznikly rukou profesionálního překladatele, můžeme narazit na různé překladové techniky a postupy. Tyto příklady naznačují variabilitu možných protějšků francouzské konstrukce *sans + inf* v češtině.

3.7. Kumulace konstrukcí

V příkladech 107., 115., 131. a 132 jsme si mohli všimnout, že často dochází ke kumulaci konstrukcí *sans* + *inf.* Pojd'me se podívat na různé ekvivalenty jedné konstrukce v rámci jednoho souvětí.

Příklad 133. je velmi zřetelnou ukázkou toho, jakými způsoby lze přeložit *sans* + *infinitiv*. Můžeme vidět větu vedlejší s *aniž*, předložkovou konstrukci s *bez* a příslovce. Z jakého důvodu je tedy jedna konstrukce přeložena třemi různými způsoby, a ještě k tomu v rámci jedné věty? Jak jsme si již řekli v kapitole o spojení *aniž*, *sans regarder personne* v této větě označuje děj, který se neodehrával současně s dějem řídicího slovesa, vlastně popisuje, za jaké negativní okolnosti se přísudek odehrával. Jediný ekvivalent, který může obsahovat dějové sloveso je buď koordinace záporného slovesa s přísudkem, nebo věta vedlejší s *aniž*. V případě věty vedlejší s *aniž* zachováme ekvivalent francouzského infinitivu ve slovesné podobě: *regarder* ~ *pohlédnout*¹⁸⁶. V případě *sans parler* se jedná o překlad pomocí ustálené konstrukce. Poslední infinitivní konstrukce byla nahrazena příslovcem odvozením od slovesa *bouger* ~ *hýbat* → *ne^{-neg} po^{-dokonavé} hnutě*.. Kumulace určitých sloves by v překladu přetížila větu a okolnostní určení hlavní věty, proto překladatel tam, kde je to možné, volí úspornější řešení (nominalizaci apod.)

133. *Ils mangeaient tous les trois sans regarder personne, sans parler et presque sans bouger, comme si regards et mouvements avaient pu rompre l' état de stupeur grâce auquel leur souffrance était encore anesthésiée. (Merle, Robert, Malevil, 1972) - Všichni tři jedli, aniž na koho pohlédli, beze slova a skoro nepohnutě, jako by se báli sebemenším*

¹⁸⁶ VLASÁK, Václav. *Francouzsko-český a česko-francouzský slovník: část francouzsko-česká*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997, 711 s. ISBN 80-04-14000-9., str. 553

pohledem či pohybem narušit stav otupení, který dosud udržoval jejich bolest jako v narkóze. (Dvořáková, Věra, Malevil, 1992)

Během popisu situace, ve které se odehrává více dějů či nastává několik stavů (nebo očekávaných stavů) současně, dochází ke kumulaci konstrukce *sans + inf.* V češtině tuto kumulaci často projektujeme několikanásobným příslovečným určením nebo přísudkem a tato kumulace je poměrně častá. Nyní přejdeme ke kapitole o ustálených slovních spojení, které se v analýze také často opakují.

3.8. Ustálená slovní spojení ve francouzštině

V analyzovaném vzorku se často opakovaly určité konstrukce; jejich frekvence naznačuje, že by se mohlo jednat o ustálená slovní spojení, a proto je zajímavé si porovnat různé české protějšky jedné francouzské konstrukce. Nejzastoupenější sloveso, které se pojí s infinitivem, je sloveso *dire*. Nejčastěji ho můžeme vidět ve dvou ustálených slovních sousloví, a to *sans dire un mot* a *sans rien dire*. Dále se také opakuje slovní spojení *sans faire du bruit* a díky vyššímu počtu výskytů těchto ustálených slovních spojení můžeme porovnat jejich různé ekvivalenty.

3.8.1. *Sans rien dire*

Slovní spojení *sans rien dire* se opakuje celkem devětkrát a je vyjádřeno čtyřmi možnými způsoby, dvakrát záporným slovesem, předložkou a příslovcem a pouze jednou spojkou. Tyto ekvivalenty naznačují, že konstrukce *sans rien dire* může být chápána jak jako plnovýznamová (viz příklad 134 a 135), tak jako částečně lexikalizovaná.

Tabulka 11 Analýza konstrukce "*sans rien dire*"

Sans rien dire Pozice	Ekvivalent				Celkový součet
	prefix	předložka	příslovcem	spojka	
ante	1			1	2
post	2	2	2	1	7
Celkový součet	3	2	2	2	9

Třikrát je přeloženo záporným slovesem se zájmenem *nic* ve funkci několikanásobného přísudku.

134. *Sans rien dire, la petite poule blanche monta sur la balançoire.* (Aymé, Marcel, *Les contes du chat perché*, 1939) - *Jen bílá slepička nic neřekla a vylezla na houpačku.* (Sýkorová, Tamara, *Pohádky kocoura Moura*, 1979)

Dále je možné tuto konstrukci vyjádřit větou vedlejší se spojkou *aniž*.

135. *Sans rien dire, il avait pris la valise sur ses genoux et il avait entrouvert le couvercle.* (Le Clézio, Jean-Marie Gustave, *Mondo et autres histoires*, 1978) - *Aniž by cokoli řekl, položil si kufřík na kolena a pootevřel poklop.* (Mensdorf-Pouilly, Lucie, *Mondo a jiné příběhy*, 2001)

Zde překladatelka zachovala antepozici konstrukce *sans + inf*. Antepozice není tak běžná, jako postpozice, tudíž je zajímavé, že u konstrukce *sans rien dire* ji můžeme vidět zrovna dvakrát v šesti výskytech. Antepozice je zde spojena s funkcí textové koheze: předchozí kontext naznačuje, že by mohlo dojít k řečovému projevu, ale konstrukce *sans rien dire* toto očekávání popírá a zároveň jej uvádí jako okolnost pro následující (hlavní) děj.

V dalších příkladech je *sans rien dire* přeloženo příslovcem *mlčky* (př. 136.) nebo předložkovou konstrukcí *beze slova/bez jediného slůvka* (př.137.) Zde spíše než průvodní děj, označují způsob děje vyjádřený řídicím slovesem. Oba tyto významy jsou ve zdrojové konstrukci *sans + Inf* obsažené, ale v těchto případech je v češtině zdůrazněn právě význam způsobový.

136. *J' ai vu dans mes tribus ces enfants menacés de mort et qui s' essoufflaient sans rien dire , les yeux à demi clos, enfermant un reste de braise sous leurs cils immenses.* (Saint-Exupéry, Antoine, *Citadelle*, 2001) - *Viděl jsem však mezi svým lidem umírat děti, jež mlčky, s přivřenýma očima lapaly po dechu a uzamykaly pod svými dlouhými brvami poslední zbytek ohně.* (Dvořáková, Věra, *Citadela*, 1974)

137. *Il a pris l' argent, il l' a compté, et il a ajouté une semaine d' avance, et il a donné tout ça à Lalla , puis il est allé se recoucher sans rien dire de plus .* (Le Clézio, Jean-Marie Gustave, *Désert*, 1980) - *Vzal odtamtud*

peníze, přepočítal je, přidal týdenní zálohu, a to všechno jí podal; beze slova si potom šel znovu lehnout do postele. (Fryčová, Magdalen, Poušť, 1996)

V této podkapitole jsme viděli, že francouzské ustálené slovní spojení *sans rien dire* se dá do češtiny přeložit několika způsoby, v závislosti na tom, zda je zdůrazněn význam způsobu, nebo význam (negativní) průvodní okolnosti.

3.8.2. *Sans dire un mot / Sans mot dire*

Dalším ustáleným slovním spojením je *sans dire un mot / sans mot dire*, které se vyskytuje hned dvanáctkrát. Stejně jako u předchozí konstrukce se nachází dvakrát v antepozici a dokonce jednou v interpozici. Nejčastěji bývá do češtiny přeloženo předložkovou konstrukcí *beze slova*, v jednom případě také *bez jediného slova*, a to v devíti případech.

Tabulka 12 Analýza konstrukce "sans dire un mot"/"sans mot dire"

Sans mot dire / dire un mot Pozice	Ekvivalent				Celkový součet
	prefix	předložka	příslovce	spojka	
ante		2			2
inter		1			1
post	1	6	1	1	9
Celkový součet	1	9	1	1	12

Pojďme se nejdříve podívat na překlad pomocí předložkové fráze s předložkou *bez*, kdy je konstrukce *sans mot dire* vložena do pozice mezi podmětem a přísudkem, stejně tak jako český ekvivalent.

138. *Maigret, sans mot dire, alla ouvrir la fenêtre, revint vers son bureau, bourra lentement sa pipe , avala le peu de bière qui restait . (Georges, Nouvelles enquêtes de Maigret, 2014) - Maigret beze slova otevřel okno, vrátil se ke stolu, pomalu si nacpal dýmku a dopil pivo. (Kerschová-Brosseau, Denisa, Maigretův omyl, 2008)*

V dalším příkladě použila překladatelka unikátní volnější překlad konstrukce *sans dire un mot* záporným určitým slovesem. Průvodní okolnost se opět jako v příkladu (kde) posouvá na hlavní dějovou rovinu; a navíc je přidán expresivní stylový příznak (sloveso *pípnout*):

139. *Elle portait un manteau rouge à col de velours, elle se tenait très droite, sa main tiède dans la mienne, sans dire un mot.* (Japrisot, Sébastien, *La dame dans l'auto avec des lunettes*, 1998) - *Měla na sobě červený kabátek se sametovým límcem, držela se zpříma, svou vlhkou ruku v mé, a ani nepípla.* (Beková, Anna, *Dáma v autě s brýlemi a puškou*, 2000)

Následující příklad, na rozdíl od příkladu č. 139, neoznačuje ani tak negativní děj či situaci, ale spíše způsob charakterizující děj slovesa řídicího, z toho důvodu, že děj „otevřít okno“ nepresuponuje průvodní řečovou činnost, zatímco v případě odchodu (př. 140.) se předpokládá pozdrav. Proto se v př. 139. jedná pouze o negativní průvodní okolnost, zatímco v př. 140 se význam posouvá k způsobu, protože se prolíná se záměrem agentu nebo jeho emocionálním stavem.

140. *Puis il sortit, sans dire un mot.* (Duteurtre, Benoît, *Le Voyage en France*, 2003) - *Pak beze slova odešel.* (Ostrá, Růžena, *Cesta do Francie*, 2004)

Ustálená slovní spojení mohou v překladu nést jiné formy, ale také vyjadřovat různé okolnosti. V některých případech se skutečně jedná o průvodní děj/stav, jindy se jedná o vyjádření způsobu. Nyní se podíváme na poslední opakující se slovní spojení.

3.8.3. *Faire du bruit*

Celkem pětkrát se v naší analýze objevuje slovní spojení *sans faire de bruit*, vždy vyjádřeno příslovcem, ovšem pouze jedno se opakuje dvakrát, a to příslovce *nehlučně*. Mezi další ekvivalenty se nám objevují příslovce *potichu*, *tiše* a *tlumeně*. Ve všech případech je konstrukce *sans faire du bruit* postponována za řídicím slovesem, což naznačuje její způsobový význam, a objevuje se pouze s přítomným infinitivem. *Faire du bruit*, bychom v češtině přeložili jako *dělat hluk*¹⁸⁷, od

¹⁸⁷ VLASÁK, Václav. *Francouzsko-český a česko-francouzský slovník: část francouzsko-česká*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997, 711 s. ISBN 80-04-14000-9., str. 89

substantiva *hluk* může být odvozené příslovce *hlučně*. Ekvivalentem *sans faire d bruit* je toto adverbium se záporným prefixem *ne-* → *nehlučně*, a jeho synonymy v kladném tvaru jsou *potichu*¹⁸⁸ a *tiše*¹⁸⁹.

141. *Mais à l' autre bout de la pièce, les deux garçons sont réveillés, et Lalla les entend qui parlent à voix basse, qui rient sans faire de bruit . (Le Clézio, Jean-Marie Gustave, Désert, 1980) - Na druhém konci místnosti se však probudili oba chlapci a Lalla poslouchá, jak spolu šeptem hovoří a tlumeně se smějí. (Fryčová, Magdalen, Poušť, 1996)*

Príslovce *tlumeně* se významově od *nehlučně* mírně vzdaluje, ovšem v příkladu 141 můžeme přesto říct, že se jedná o významově velmi blízký lexém a je ekvivalentem pro *potichu/tiše*.

Nyní přejdeme k poslednímu bodu praktické části a tou je zpětná analýza nejčastějších překladových protějšků konstrukce *sans + inf*.

3.9. Zpětná analýza

Analýzu konstrukce *sans + inf* doplníme o zpětnou korpusovou analýzou dvou nejfrekventovanějších překladových ekvivalentů konstrukce *sans + inf*, a to vedlejší větou se spojkou *aniž* a předložkovou frází s předložkou *bez*. Jako výchozí korpus zvolíme InterCorp v14 – Czech, zarovnaný s korpusem InterCorp v14 – French. Vyhledávání v kontextu nám nabízí také překladové ekvivalenty z Trequ, které budeme komentovat.

Tabulka 13 Překladové ekvivalenty "aniž" z Trequ

3.9.1. Aniž

Jako první se podíváme na ekvivalenty spojky *aniž*. Můžeme tak učinit přes Treq, viz

Překladové ekvivalenty (z Trequ)

Hledám pomocí atributu [lemma]

aniž:

- sans** (92,4%), **Sans** (5,5%),
- SANS** (0,5%), **nonobstant** (0,2%),
- sous** (0,2%)

¹⁸⁸ Odvozené cirkumfixem od substantiva *ticho*

¹⁸⁹ Odvozené od substantiva *tiš* (básnický *ticho*)

příloha 7. Vyhledávání v Trequ nebylo omezeno na žádný z textových typů pro všeobecnější představu počtu ekvivalentů.

Pro vyhledávání spojky *aniž* využijeme korpus InterCorp v14-Czech zarovnaný s InterCorp v14-French, hledání omezíme na fiction, češtinu jako zdrojový jazyk a získáme celkový počet 411 výskytů.

I při vyhledávání v KonTextu se nám nabízí překladové ekvivalenty z Trequ, jak můžeme vidět, asi 98,4 % ekvivalentů odpovídá francouzskému *sans*. Je ale třeba upozornit, že určování ekvivalentů v online slovníku Treq není založeno na word-to-word zarovnání, ale pouze na stochastických metodách (frekvence určitého slova v ekvivalentní větě v cílovém jazyce). Z tohoto důvodu jsou uváděné údaje o procentuálním zastoupení ekvivalentů pouze přibližné. Příkladem může být ekvivalent *sous*, který se objevil také v Trequ. KonText nám umožní se na tyto výskyty podívat podrobněji.

Mezi 411 výskyty omezeného hledání spojky *aniž* jich 19 spadá pod domnělý ekvivalent *sous*. Když si ručně analyzujeme těchto 19 výskytů, zjistíme, že automatické vyhledávání překladového ekvivalentu je chybné a v žádném z případů neodpovídá této předložce. Ve třech případech se jedná o speciální překladový postup, kdy protějším výrazem k *aniž* je *avant de*, *que* a *ni*. Ve zbylých případech se jedná buď o konstrukci *sans + inf* nebo *sans que*. Následující příklad je právě ilustrací ekvivalence spojky *aniž* a spojkového sousloví *sans que* s určitým slovesem:

142. *Pak na mne (ještě v sakristii) p. děkan dýchne a maminka mě na to dýchnutí pozdvihuje a všichni jdou se mnou v průvodu dovnitř, do chrámové lodi, pod Barbořin obraz, kde se nade mnou modlí, **aniž** vyrušuju.*
(Gruša, Jiří, *Dotazník*, 1990) – *Puis, M. le doyen souffle sur moi (nous sommes encore dans la sacristie) et maman m' élève vers ce souffle et tous en cortège me conduisent à l' intérieur, dans la nef, sous l' image de sainte Barbe où ils prient pour moi, **sans que** je les dérange.* (Ancelot, Claudia, *Prière pour une ville*, 1981)

Konstrukce *sans que* není konkurenční konstrukcí k *sans + inf*, v teoretické části jsme si upřesnili, že má sice stejný význam, ale v případě, kdy podměty slovesa řídicího a infinitivu nejsou koreferenční, je použit spojovací výraz *sans que*. V korpusovém vyhledávání můžeme porovnat frekvenci spojky *aniž* s konstrukcemi *sans + inf* a *sans que*. Vyhledávání v InterCorpu je stále omezeno na fiction bez omezení na zdrojový jazyk. I.p.m. je vztaženo k podmnožině určené vybranými typy textů. Pro vyhledávání *sans que* byl použit regulární výraz [lemma="sans"][lemma="que"].

Můžeme vidět, že častější překladový protějšek *aniž* je ve francouzštině *sans + inf* a nikoli spojivé sousloví *sans que*.

Tabulka 14 Frekvence *Sans + inf / sans que* jako překladový ekvivalent „aniž“ v InterCorpu v14

	Výskytů	i.p.m
Dotaz: aniž, fiction, sans, VER:infi	2 004	117,75
Dotaz: aniž, fiction, sans, que	340	19,98

Spojka *sans que* se obecně používá o mnoho méně než infinitivní konstrukce, a tedy nevystupuje jako překladový ekvivalent českého *aniž* tak často, jako *sans + inf*. V této tabulce můžeme vidět rozdíl mezi frekvencí *sans+inf* a *sans que* ve fikci bez omezení na zdrojový jazyk.

Tabulka 15 Frekvence *Sans + inf / sans que* v InterCorpu v14

	Výskytů	i.p.m
Dotaz: sans, que, fiction	939	45,25
Dotaz: sans, VER:infi, fiction	7 219	347,91

Druhým zajímavým ekvivalentem, který nám Treq nabízí, je *nonobstant*, tento výraz ovšem nenalženeme ve fikci, ale pouze v Acquis a ojedinele v Europarl a Core – nonfiction. Jedná se o slovo užívané výhradně v právnických textech.

3.9.2. Bez

Pro vyhledávání dotazu *bez* opět využijeme korpus InterCorp v14-Czech zarovnaný s InterCorp v14-French, hledání omezíme na fiction, češtinu jako zdrojový jazyk a získáme celkový počet 2599 výskytů.

Tabulka 16 Překladové ekvivalenty "bez" z Trequ

The screenshot shows a search result for the word "bez" in the Trequ interface. The title is "Překladové ekvivalenty (z Trequ)" with a search icon. Below the title is the text "Hledám pomocí atributu [lemma]". The results are listed as follows:

- bez:
- sans (81,5%), pas (3,3%),
- quel (3,2%), absence (1,1%),
- non (1,1%)

Below the list, there is a checkbox for "Zvýraznit všechny překladové ekvivalenty v konkordanci" and a button labeled "zobrazit v Trequ".

Mezi překladovými ekvivalenty kromě *sans* se také objevuje *quel* či *pas*. Abychom získali vyšší počet výskytů, není vyhledávání dále omezeno na jeden zdrojový jazyk. V nalezených výskytech se podíváme na

případy, ve kterých je údajným překladovým ekvivalentem *quel*, zdali se nejedná o chybné vyhodnocení.

143. ***Bez ohledu na cenu, jakou to bude mít.*** (Brown, Dan, *Šifra mistra Leonarda*, 2003, Dušek, Zdik) – ***Quel que soit le prix à payer.*** (Brown, Dan, *Da Vinci code*, 2013, Roche, Daniel)

V některých výskytech předložková konstrukce nahrazuje jiný výraz, než *sans+inf*. Zde například „*Quel que soit*“ vyjadřuje přípustku a předložková konstrukce není jeho ekvivalentem. Předložková konstrukce je naopak protějškem *sans + inf* v příkladu č. 144. V příkladu 145. pozorujeme přítomnost záporného *pas*, které ve vyjádření negace může doprovázet infinitní konstrukci a předložku *sans*, viz kapitola 3.1.

144. ***Tak bez váhání.*** (Legátová, Květa, *Želary*, 2001) - ***Tel quel, sans hésiter.*** (Legátová, Květa, *Ceux de Želary*, 2010, Laferrrière, Christine)

Podle stochastické metody, na jejímž principu pracuje Trequ, můžeme říct, že francouzské protějšky vět s předložkovou konstrukcí s předložkou *bez* často také obsahují vyjádření negace v podobě *non* a *pas* či konstrukcí s *quel*, ale jediný ekvivalent předložky *bez* je *sans*.

Následně okomentujeme porovnání dvou protějšků konstrukce *sans + inf*, a to spojky *aniž* a předložky *bez*.

Následující tabulka porovnává frekvenci překladových ekvivalentů *aniž* a *bez* vyhledaných v korpusu InetrCorp v14 – Czech a dotaz *sans + infinitiv* ([lemma="sans"][]{0,3}[tag="VER:inf"]) v Korpusu InterCorp v 14 – French omezeném na fikci, i poté omezeném na zdrojový jazyk češtinu. I.p.m. je vždy vztaženo k podmnožině určené vybranými typy textů.

Tabulka 175 Frekvence „Aniž“/ „bez“ s omezením na fiction a zdrojový jazyk v InterCorpu v14

	Výskytů	i.p.m
Dotaz: aniž, fiction, sans, VER:inf	2 004	117,75
Dotaz: bez, fiction, sans, VER:inf	2 070	121,63
Dotaz: aniž, fiction, sans, VER:inf, cs	258	60,75
Dotaz: bez, fiction, sans, VER:inf, cs	402	94,65

Tyto dva konkurenční ekvivalenty jsou ve fikci bez omezení na zdrojový jazyk poměrně rovnocenně zastoupené. Ovšem v překladech z češtiny (dolní dva řádky) do francouzštiny je předložka *bez* častěji vyjadřována konstrukcí *sans + inf*.

Zpětná analýza pomocí vyhledávání spojky *aniž* ukázala, že nečastějšími protějšky vět uvedených touto spojkou jsou ve francouzštině opět konstrukce vyjadřující negativní průvodní okolnost, a to finitní (*sans que*) i nefinitní (*sans + inf*). Nefinitní konstrukce ale jednoznačně převažují (*sans que* (fiction) výskytů: 340, i.p.m.:19,98/*sans+inf* (fiction) výskytů: 2004, i.p.m. 117,75). Jiné konkurenční prostředky jsou vzácné, což naznačuje, že ve francouzštině jsou tyto dvě konstrukce dominantními prostředky vyjadřování negativní průvodní okolnosti. U předložkové fráze *bez + podstatné jméno* nejsou výsledky tak jednoznačné, protože toto spojení má ve srovnání se spojkou *aniž* i jiné významy než průvodní okolnost.

4. Závěr

Cílem této diplomové práce bylo určit typy překladových protějšků francouzské konstrukce *sans + infinitiv* a zjistit, jakými výrazovými prostředky je v češtině vyjadřována negativní průvodní okolnost, která je jejím dominantním významem, a jaké faktory výběr těchto prostředků ovlivňují.

Během kvalitativní analýzy jsme si mohli všimnout, že tendence překladu *sans + inf* jsou poměrně ustálené a typy překladových protějšků se často opakují. Nejrozsáhlejší skupinou, jak do výrazových prostředků, tak do významové hodnoty v češtině, je překlad záporným slovesem (ze 43%), a to nejčastěji v určitém tvaru. Věty se záporným slovesem jsou nejčastěji ve vztahu koordinace k českému protějšku francouzské řídicí věty; dominantně ve vztahu slučovacím, ale někdy také vylučovacím či stupňovacím. Díky negaci se zachovává negativní význam, ale koordinace mění hierarchizaci informace. Význam průvodní okolnosti může být v tomto případě částečně zachován pomocí adverbia *přítom*, které označuje děj, který je považován za průvodní. Překlad pomocí vedlejší věty přípusťkové nebo koordinované věty v odporovacím vztahu naznačuje odpovídá tomu, že zdrojová konstrukce *sans + inf* vyjadřuje často očekávanou, ale nerealizovanou průvodní okolnost.

Druhou nejvyšší frekvenci po určitém slovese v negaci mají vedlejší věty spojkou *aniž*. Toto vyjádření je také poměrně flexibilní, může být ekvivalentem konstrukci s infinitivem přítomným a minulým a u toho zachovat vyjádření současnosti či předčasnosti. V českém jazyce má tendenci se pojit jak s oznamovacím, tak podmiňovacím způsobem. Podmiňovací způsob odpovídá tomu, že zdrojová konstrukce *sans + inf* ve francouzštině často vyjadřuje okolnost očekávanou, ale nerealizovanou.

Jednu šestinu překladových protějšků tvoří předložková konstrukce, konkrétně s předložkou *bez*. Vyjádření tímto způsobem je částečně omezeno lexikálně, jelikož dějové substantivum není možné tvořit u všech sloves, a navíc má jen omezené možnosti rozvití. Často se tak význam průvodní okolnosti v českém protějšku potlačí a posílí se význam způsobu realizace děje. Předložkové

konstrukce mají také sklon k lexikalizaci, při které se zcela vytrácí původní význam slovesa nebo dochází k jeho posunu (*sans compter les vins* → *bez vína*)

Vyjádření *sans + inf* příslovcem je také značně omezující, nejčastěji je potkáme ve vyjádření časovém či způsobovém. I příslovce mohou procházet lexikalizací, kdy místo adverbialního tvaru slovesa je užito synonymního či opisného vyjádření a dochází k posunu či ztrátě významu zdrojové konstrukce ve francouzštině (*sans rire* → *naprosto vážně*).

Nejfrekventovanějším překladovým ekvivalentem *sans + inf* je sice negované sloveso v koordinaci, ale nejčastější jednoznačně identifikovatelné lexikální ekvivalenty jsou předložková fráze s předložkou *bez* a vedlejší věta se spojkou *aniž*. Právě na nich byla tedy provedená zpětná analýza, tj. vyhledávání ve směru z češtiny do francouzštiny. Cílem bylo zjistit, zda je konstrukce *sans + inf* dominantním protějškem těchto konstrukcí a příp. jaké konstrukce s nimi vstupují do konkurence. Zpětná analýza byla provedena na korpusu InterCorp v14-Czech, zarovnaným s InterCorp v14-French. Stejně jako kvalitativní analýza se vyhledávání omezilo na textový typ fikce. Mimo fikci jsme narazili na „ekvivalent“ *nonobstant*, který je velice specifický a omezuje se pouze na právní texty, tudíž ho obecně nelze považovat za plnohodnotný ekvivalent. Ovšem v rámci zpětné analýzy se potvrdilo, že dominujícím protějškem vedlejší věty se spojkou *aniž* je skutečně výhradně *sans+ inf*.

Předložka *bez* má jazyce mnohem více zastoupení a je frekventovanější než spojka *aniž*, ovšem ve funkci překladového ekvivalentu konstrukce *sans+inf* jsou zastoupeny poměrně rovnoměrně. Ve zpětné korpusové analýze je dokonce předložka *bez* jako překladový ekvivalent *sans + inf* frekventovanější, naopak v analyzovaném vzorku 373 případů byla frekventovanější spojka *aniž* (*aniž*: 22%, *bez*: 16%).

Protějšky francouzské konstrukce *sans + infinitiv* mohou být různorodé, neexistuje pouze jeden jednoznačný překladový ekvivalent, naše analýza určila dva nejčastěji používané ekvivalenty a několik dalších překladových tendencí. Překladové protějšky v češtině spojuje to, že jsou finitní, naopak pro francouzštinu

je nefinitní vyjádření dominantní, ekvivalenty vedlejší vety s *aniž* jsou nejčastěji ve francouzštině vyjádřené infinitivní konstrukcí.

Navazující výzkum by se mohl zabývat tím, v jakých případech ve větě vedlejší s *aniž*, jakožto protějškem ke konstrukci *sans + inf*, se používá způsobu oznamovacího a podmiňovacího – zdali je více faktorů ovlivňující výběr slovesného způsobu.

Dalším zajímavým tématem by bylo porovnání konstrukce *sans + inf* s jinými francouzskými nefinitními konstrukcemi, zejména s gerundiem, které vyjadřuje průvodní okolnost pozitivní.

Bibliografie

BERGEROVÁ, Lucie. *Funkce konstrukcí „předložka + infinitiv“ v próze B. Viana Pěna dní a jejich překlad do češtiny*. Olomouc, 2012. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci. Filozofická fakulta. Vedoucí práce: doc. PhDr. Božena Bednaříková., ref. 136

DANEŠ, František, Miroslav GREPL a Zdeněk HLAVSA. *Mluvnice češtiny. 3, Skladba*. Praha: Academia, 1987, 746 stran: tabulky; 23 cm.

DVOŘÁK, Věra. *Verbální substantivum*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny., URL: <https://www.czechency.org/slovník/VERBÁLNÍ SUBSTANTIVUM> (poslední přístup: 16. 7. 2023)

DVOŘÁK, Věra. *Dějové substantivum*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/DĚJOVÉ SUBSTANTIVUM> (poslední přístup: 24. 6. 2023)

GREPL, Miroslav et al. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 1995, 800 s. ISBN 80-7106-134-4.

GREVISSE, Maurice a André GOOSSE. *Le bon usage: grammaire française : Grevisse langue française*. 14e éd. Bruxelles: Duculot, 2008. ISBN 978-2-8011-1404-9

HAVRÁNEK, Bohuslav a František TRÁVNÍČEK. *Pravidla českého pravopisu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957, 477 s.

HAVRÁNEK, Bohuslav a Alois JEDLIČKA. *Stručná mluvnice česká*. Vydání 26, ve Fortuně dotisk 2. vydání. Praha: Fortuna, 2002, 246 s. ISBN 80-7168-555-0. ISSN -.

HENDRICH, Josef, Jaromír TLÁSKAL a Otomar RADINA. *Francouzská mluvnice*. 3., přepracované vydání, 1. vydání v nakladatelství Fraus. Plzeň: Fraus, 2001, 700 stran; 21 cm. ISBN 80-7238-064-8. ISSN 1.

HLADKÁ, Zdeňka. *Lexikalizace*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/LEXIKALIZACE> (poslední přístup: 16. 7. 2023)

HOFMEISTEROVÁ, Jitka. *Adverbiale modi – druhy, výskyt a frekvence v textech současné publicistiky*, Plzeň, 2020. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta pedagogická. Vedoucí práce: PhDr. Jana VAŇKOVÁ.

KARLÍK, Petr., Petr BISKUP, *Adverbium*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/ADVERBIUM> (poslední přístup: 16. 7. 2023)

KARLÍK, Petr. *Nominalizace*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. URL: <https://www.czechency.org/slovník/NOMINALIZACE> (poslední přístup: 24. 6. 2023)

KARLÍK, Petr. *Příslovné určení*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny, 2017, URL: [https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ](https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ_URČENÍ) (poslední přístup: 14. 4. 2023)

KARLÍK, Petr. *Příslovné určení podmínkově přípustkové*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), 2017, CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny., URL: [https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ URČENÍ PODMÍNKOVĚ PŘÍPUSTKOVÉ](https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSLOVEČNÉ_URČENÍ_PODMÍNKOVĚ_PŘÍPUSTKOVÉ) (poslední přístup: 27. 6. 2023)

MELICHAR, Jiří a Vlastimil STYBLÍK. *Český jazyk: rozšířený přehled učiva základní školy s cvičeními a klíčem*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967. Knižnice všeobecného vzdělání.

NÁDVORNÍKOVÁ, O., VAVŘÍN, M., ZASINA, A. J.: *Korpus InterCorp – francouzština*, verze 14 z 31. 1. 2022. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2022. Dostupný z WWW <http://www.korpus.cz>

PAVLISKOVÁ, Jana. *Infinitif et ses fonctions en français contemporain écrit*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2006.

RIEGEL, Martin, Jean-Christophe PELLAT a René RIOUL. *Grammaire méthodique du français*. 5e tirage. Paris: Presses Universitaires de France, 2008, xxiii, 646 s.; 23 cm. ISBN 978-2-13-053959-9.

ROSEN, A., VAVŘÍN, M., ZASINA, A. J.: *Korpus InterCorp – čeština*, verze 14 z 31. 1. 2022. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2022. Dostupný z WWW <http://www.korpus.cz>

RUSÍNOVÁ, Zdenka. *Deverbální adjektivum*. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*, 2017, URL: [https://www.czechency.org/slovník/DEVERBÁLNÍ ADJEKTIVUM](https://www.czechency.org/slovník/DEVERBÁLNÍ_ADJEKTIVUM) (poslední přístup: 25. 6. 2023)

ŠABRŠULA, Jan. *Vědecká mluvnice francouzštiny*. Vydání 1. Praha: Academia, 1986, 386 s.

TRÁVNÍČEK, František, *Věty se spojkou aniž. Slovo a slovesnost*, ročník 9, 1943, číslo 1, s. 13-19, online dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=477>

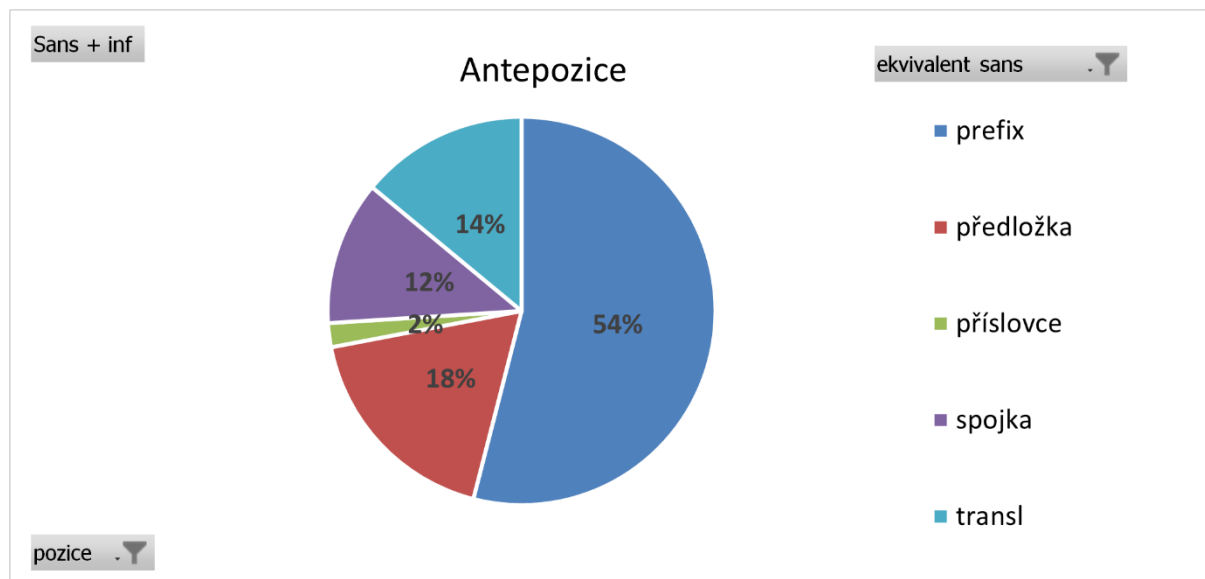
VLASÁK, Václav. *Francouzsko-český a česko-francouzský slovník: část česko-francouzská*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997, 922 s. ISBN 80-04-26158-2.

VLASÁK, Václav. *Francouzsko-český a česko-francouzský slovník: část francouzsko-česká*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1997, 711 s. ISBN 80-04-14000-9.,

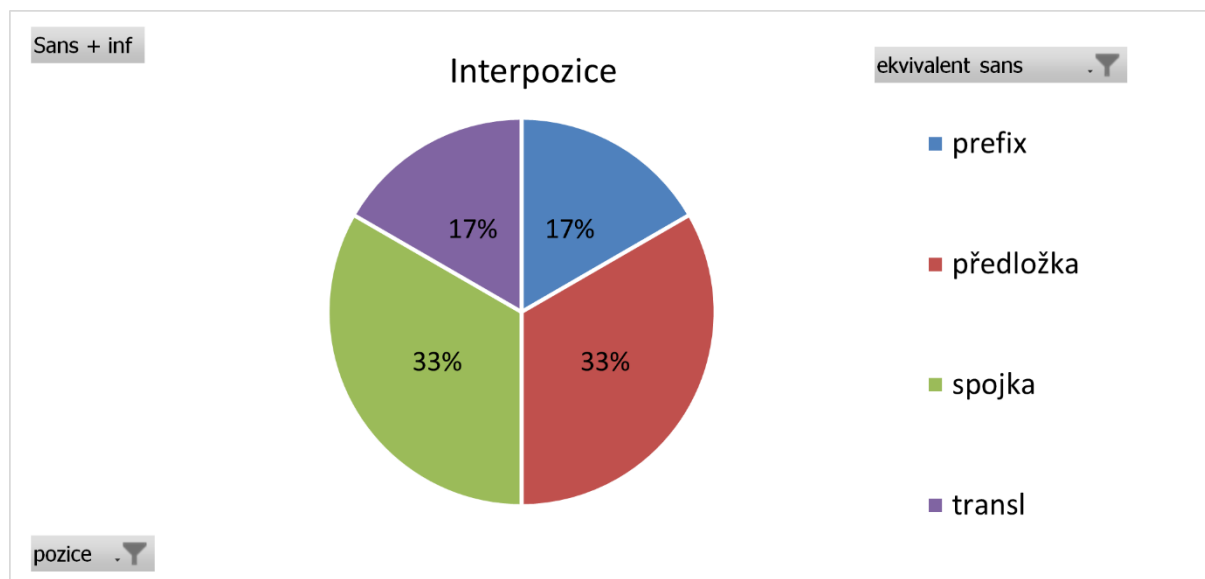
WILMET, Marc. *Grammaire critique du Français*. 4e édit. Paris: De Boeck, 2007, 758 s.: tab., grafy; 23 cm. ISBN 978-2-8011-1403-2.

Přílohy

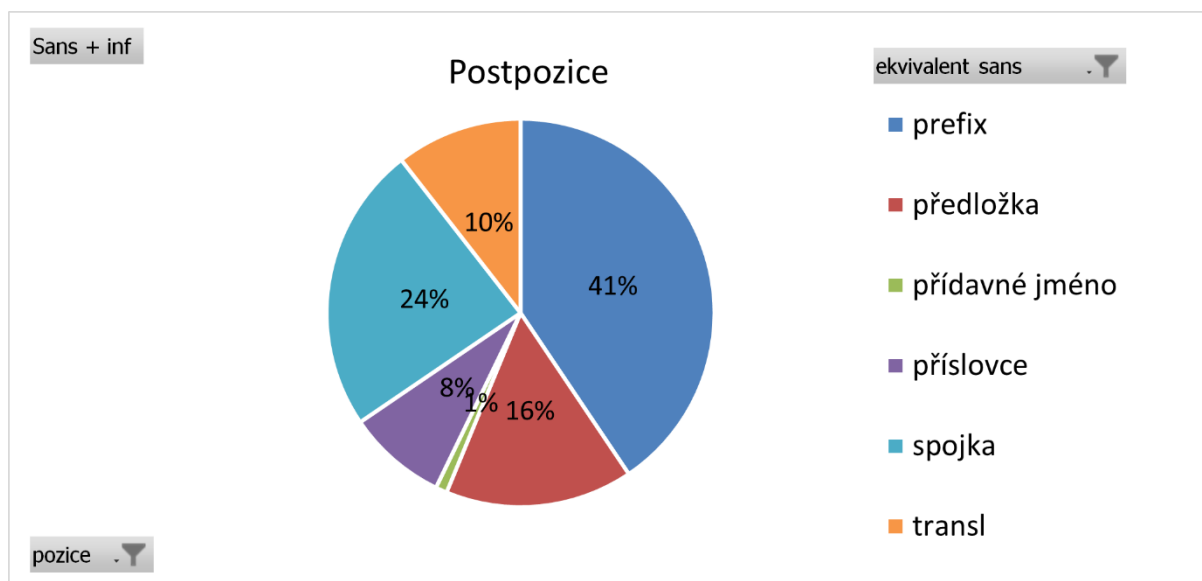
Příloha 1 – Antepozice *sans* + *inf* vyjádřená českými ekvivalenty

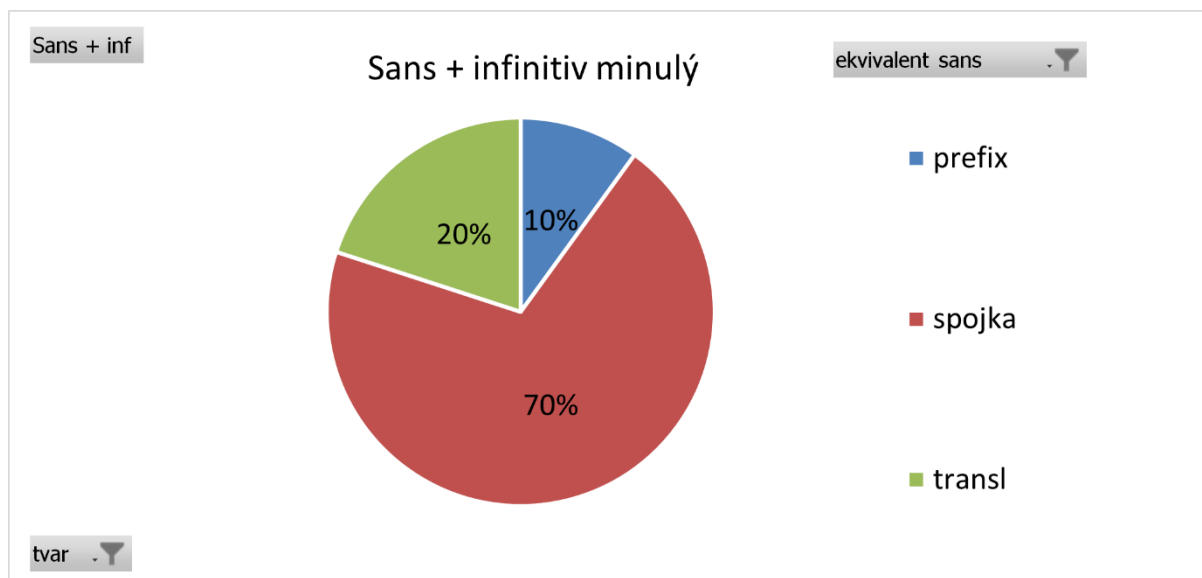
Příloha 2 – Interpozice *sans* + *inf* vyjádřená českými ekvivalenty

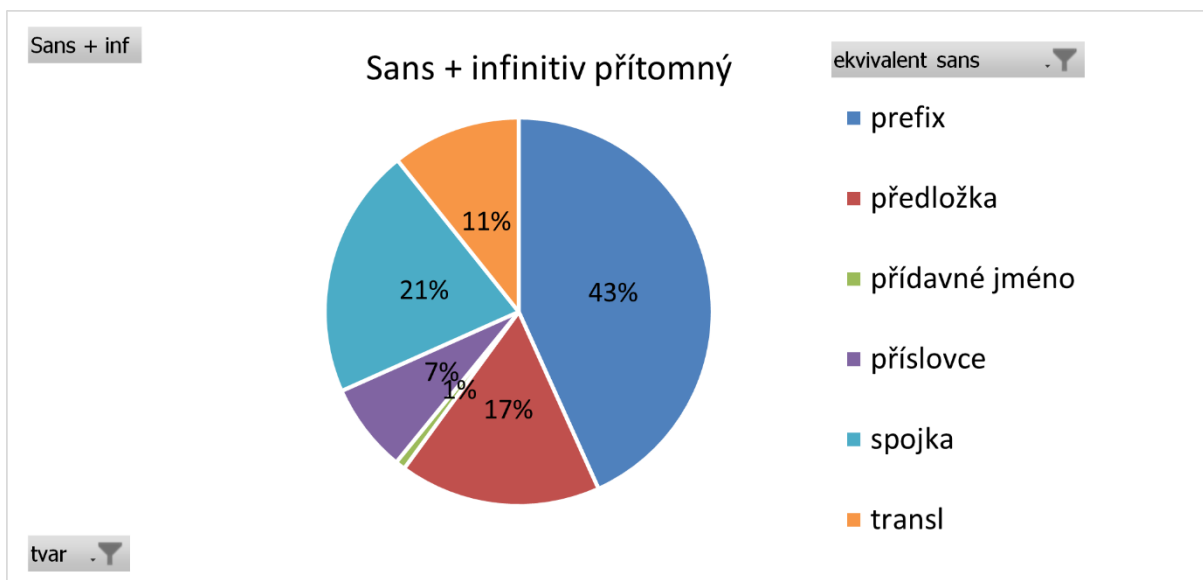
Příloha 3 – Postpozice *sans* + *inf* vyjádřená českými ekvivalenty

Příloha 4 - Ekvivalenty konstrukce *sans* s minulým infinitivem

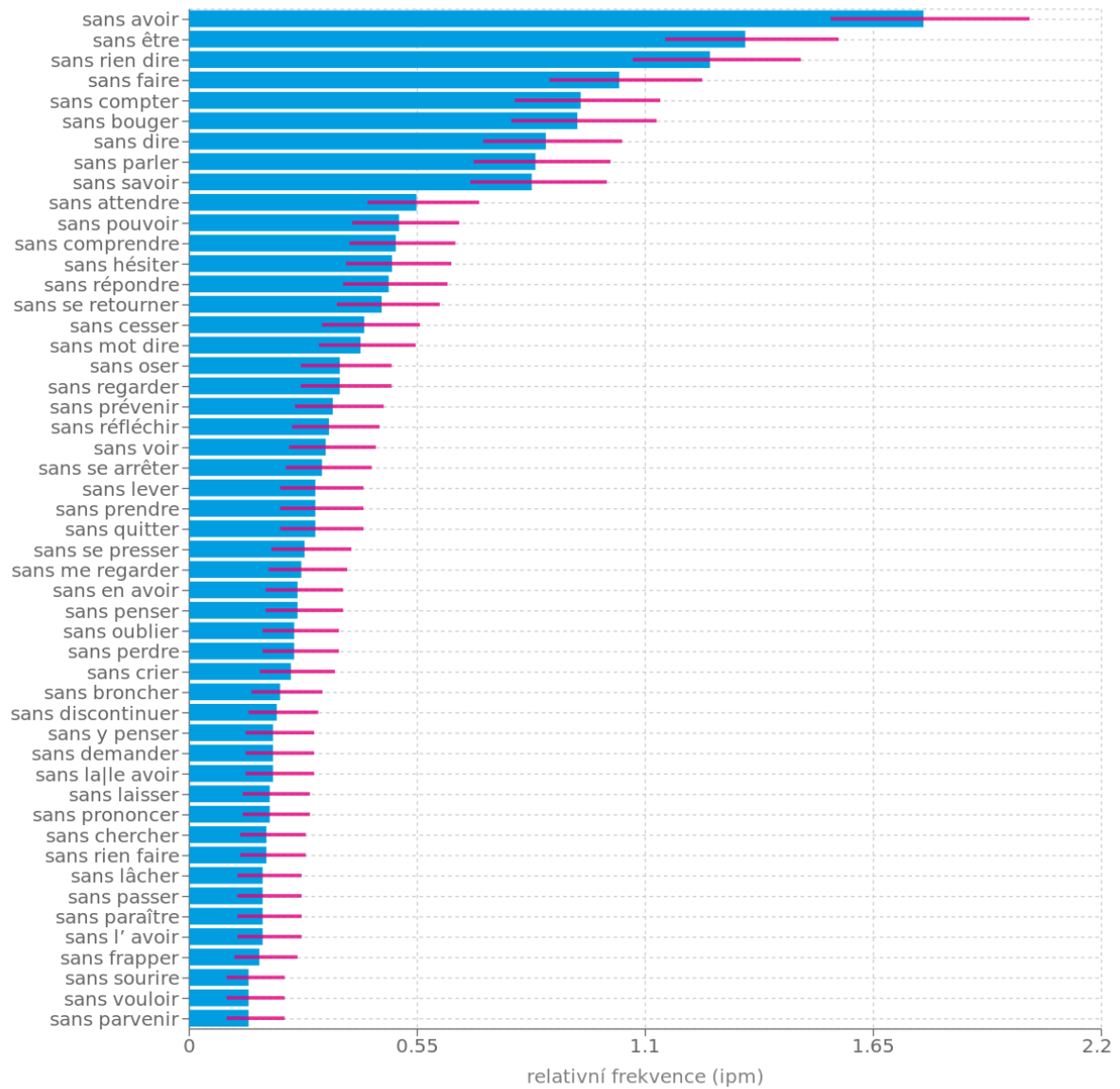

Příloha 5 - Ekvivalenty konstrukce *sans* s přítomným infinitivem

Příloha 6 – Frekvence lemmat *sans* + *inf* v korpusu InterCorp v 14.- French

(Dotaz: [lemma="sans"][]{0,3}[tag="VER:inf"], text.txttype ∈ {fiction},
text.srclang ∈ {fr})

Příloha 7 – Vyhledávání francouzských překladových protějšků spojky *aniž* v databázi Treq

Ver. 2.2

Výchozí jazyk: Čeština → Cílový jazyk: Francouzština Omezit na: Kolekce: 7

Hledej

Lemmata Víceslovné Regulární A = a

▲ Frekvence ▼	▲ Procenta ▼	▲ Čeština ▼	▲ Francouzština ▼
2661	74.1	aniž	sans
124	3.5	aniž	sans que
102	2.8	aniž	sans même
49	1.4	aniž	sans pour autant
46	1.3	aniž	SANS
36	1.0	aniž	et
31	0.9	aniž	sous
22	0.6	aniž	mais sans
19	0.5	aniž	avant
18	0.5	aniž	sans autant
18	0.5	aniž	ne
17	0.5	aniž	que

Příloha 8 – Vyhledávání francouzských překladových protějšků předložky *bez* v databázi

Treq

str. 2/2

Výchozí jazyk: Čeština → Cílový jazyk: Francouzština Omezit na: Kolekce: 7

bez Hledej

Lemmata Víceslovné Regulární A = a

▲ Frekvence ▼	▲ Procenta ▼	▲ Čeština ▼	▲ Francouzština ▼
18613	67.8	bez	sans
857	3.1	bez	pas
347	1.3	bez	quel que soit
338	1.2	bez	non
322	1.2	bez	en
276	1.0	bez	quel
216	0.8	bez	ne
212	0.8	bez	de
202	0.7	bez	absence
167	0.6	bez	pas sans
167	0.6	bez	que
166	0.6	bez	sans aucun
164	0.6	bez	aucun
155	0.6	bez	à